

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

**Hej, käre besökare!
Västgötabygdens förstasida finns på nästa sida!**

Tycker du att tidskriften är läsvärd rekommenderas att du satsar på en tidningsprenumeration!

Vid 1 ex. kostar 1-årsabonnemang 150:-

Vid minst 10 ex. (i samma beställningslista) rabatteras priset till 130:- / ex.

Listan skickas till Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 VARA, Fax: 0512-33942, E-post:vasterg.hembygdsf@telia.com

Avgiften erläggs på en inbetalning till Västergötlands Hembygdsförbunds bankgiro 378-5383.

PS! Tips till föreningar etc. Ge en prenumeration till föreningarnas hela styrelse, alla trotjänare, skolor, äldreboende och inte minst läkar- och tandläkarmottagningar m.fl !

Det kommer att uppskattas!

Västgötabygdens redaktionskommitté

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete, natur- och kulturminnesvård utgiven av Västergötlands Hembygdsförbund

Nr 3

Årgång 70

2015

Foto Leif Brunnegård

Bockarna Bruse på väg över bron vid Vänga kvarn

Från årsstämman på Tånga Hed

sidorna 5 -10

Profilen - Ingemar Wikenros

sidan 16

Hänt på bögda...

sidan 24

Foto:
Copyright
Kungahuset.se

HKH Kronprinsessan Victoria
Västergötlands Hembygdsförbunds
beskyddarinna

VÄSTGÖTA- BYGDEN

Tidskrift för hembygdsarbete,
natur- och kulturminnesvård.
Medlemstidskrift för
Västergötlands Hembygdsförbund
Årgång 70
Utkommer med 6 nummer per år
Avgift 2015 150:-

Varifrån kommer artiklarna i detta
nummer?
Siffrorna på kartan hänvisar till
sidnummer i tidningen.

Innehåll

Ordföranden har ordet	3
Tankar i tiden - Bengt Göran Ferm	4
Välplanerad stämma på Tånga Hed	5
Daretorpsbygdens IF årets hembygdsförening	8
Tengelandsstipendiet till Bengans historia	8
Byn som försvann	9
Bildsvep från årsstämman 2015	10
Helt naturligt - Lieslåtter - ett kulturarv	12
Nu sa ja berätta om ett tjrkebesök	13
Trettiosju namn på listan	14
Gör din hembygd känd	14
Bygdband, en kanal för hembygdssökare	18
Profilen - Ingemar Wikenros	16
Hembygdsvårslösen hundra år i landskapet	18
Vänersborg, hamn- och sjöfartsstaden	20
En kväll i Vassända-Naglums hembygdsförening	23
Hänt på bögda - Skölvne, Skultorp, Bollebygd, Skövde, Gudhem, Växjö, Bjurum, Strängnäs, Järpås .	24
De mållösa vandrarna	28
Nordöstra hörnet på kyrkogården	29
Läsvärt i korthet	30
Seriemord i serie om Hjo	30
Frid på västgötska	31
Studiekommittén informerar	31
Från psalmodikon till synt	32

För redigering/layout svarar Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, Vårgårda, och tidningen trycks hos Princo Rydins Tryckeri AB, Vårgårda.

Utgivningstider är 22-28 februari, 22-25 april, 24- 27 juni, 25-29 augusti, 28-31 oktober, 28-28 november.

Senaste manusdag 6 veckor före utgivning.

Hemsida: www.hembygd.se/vastergotland

ISSN 0346-4954

Helt ideellt

Vår tidning är ganska unik. Vi som gör tidningen jobbar helt ideellt. Vi är en redaktionskommitté på tio personer som träffas ett par tre gånger per år och har samråd om innehållet. Ur den gruppen är vi tre som har det direkta ansvaret att det kommer ut sex Västgötabygden per år.

I det här numret är vi 20 skribenter och fotografer som hjälpts åt. Ingen av oss får något arvode, vi gör det för att glädja andra och oss själva.

Du är också välkommen som medarbetare!

Ordförande har ordet

Ett par dagar efter årsstämman i Vårgårda har gått, trots datumet i almanackan som bekräftar faktum känns det ändå inte som våren nått så långt fram på året. Hittills har ju våren satt en egendomlig prägel på vår levnad. Antar att det är fler än jag som försökt att hitta uppgifter inomhus eller i någorlunda "skyddat" läge för att undkomma all småblåst och kalla regniga dagar.

Förra året lämnade vi en enkät till stämmodeltagarna och bad om synpunkter som glädjande nog i stort sett var uteslutande positiva. Vi fortsatte därför i år på den inslagna vägen men frågade inte

så bokstavligt efter besökarnas synpunkter. De röster vi hört förmedlar i alla fall en positiv anda. Vi ser fram emot alla sorter av synpunkter om arrangemanget oavsett slag och innehåll. Det behövs för att fortsätta vår strävan att förbättra stämman. Flera av oss har hört att just förra lördagen mitt i långhelgen inte var så bra!

Styrelsen har också hunnit med ett styrelsemöte och vi hade att bryta ner verksamhetsplanen i aktiviteter men blev tyvärr inte klara med det. Inriktningen kommer nog ändå bli att ta ställning till vårt förhållande till alla nya former och forum som kommer att påverka oss i civilsamhället. Vi tror också att det är vårt främsta mål som gagnar medlemsnyttan bäst. Skrev redan förra året om samhällets förändring och att den kommer att påverka oss och vill inte upprepa det men sanningen är att vi under det här året känt av det mer än någonsin tidigare. Vid stämman sades det något kort om att det inte framgår vad SHF åstadkommer! Har själv inte riktigt samma uppfattning men beror kanske på att det idag, för oss alla, gäller att söka information, vi blir inte matade med den genom att bara vänta. Är medveten om att alla inte befinner sig i den "uppkopplade" världen men för de som har möjlighet finns både hemsidan och regelbundna nyhetsbrev tillgängliga. Men vi har hört vad som efterfrågas och kommer att återföra detta till SHF.

Jan-Olof Berglund

De röster vi hört förmedlar i alla fall en positiv anda.

hade då tänkt sig att det efter 100 år skulle vara en verklighet att staden skulle finnas tänkbar som hembygd.

Alla vet väl att tanken var att värna de bestående värdena från "den nya tidens intrång" med industrialiseringen och att folk tittade efter tillfälle att flytta till städerna. Tanken då var i stort sett uteslutande att slå vakt om landsbygden och

de agrara villkoren för samhället.

Jag tänker utan att göra direkta jämförelser hur samhällssynen har förändrats. Bara ordet "landsbygd" har fått en annan innebörd och i ELC (Europeiska Landskapskonventionen) innefattas både tätort och landsbygd som ett begrepp, "landskap". Tänk vad tiden omformar våra begrepp, och har med säkerhet gjort så sedan urminnes tider, men kanske inte med samma hastighet som i vår nutida globala värld.

I vilket fall spännande att se och höra vad riksstämman beslutade.

Tills nästa gång vi hörs här önskar jag alla en bra och innehållsrik sommar som vi kan minnas långt in mot hösten!

Jan-Olof Berglund
Förbundsordförande

I Västergötland

är vi nästan 40 000 medlemmar i hembygdsförbundet!

Tankar i tiden ...

Bengt Göran Ferm

Nyss hemkommen från stämman i Vårgårda sätter jag mig ner och försöker forma mina tankar. Det är många tankar och intryck som far genom huvudet efter en sådan dag.

Hur kom jag in i hembygdsrörelsen och hur är mina tankar kring detta? Jag har ibland fått kommentaren Aldrig trodde jag att du skulle vara med i en hembygdsförening. Det kanske jag inte trodde själv heller, men nu är jag det.

Uppfödd i Falköping tillbringade jag mycket tid tillsammans med min morfar Allan Bergström, som jag tror att många känner till. Han hade ett enormt intresse för det gamla och var engagerad i Falbygdens fornminnesförening. Detta intresse smittade av sig på mig och jag satt ofta och lyssnade på hans berättelser om hur det var förr i tiden.

När jag i början av 2000-talet bosatte mig i Mullsjö, så min blivande svärmoder, som då var mycket engagerad i Bjurbäcks hembygdsförening, att jag måste gå med i hembygdsföreningen. Intresset har ökat och nu

sitter jag som ny ordförande i föreningen.

Vår hembygdsförening är mycket aktiv, särskilt på sommaren då vi under tre veckor bedrivit ett sommarcafé i det gamla komministerbostället i Bönared. Vi serverar kaffe med jordgubbstårta. Denna verksamhet har hållit på i över trettio år. Antalet besökare har ökat och nu har vi runt 8 000 gäster varje sommar. Vi äger dessutom gamla skolan i Bjurbäck, där vi har vår verksamhet under den övriga delen av året. Förutom dessa två ställen har vi ärvt ett litet torp utmed riksväg 195.

Mina tankar går framåt i tiden. Vad händer med våra fastigheter när underhållet börjar bli övermäktigt? Med en medlemsskara på cirka 300, en stigande medelålder och en medlemsavgift på 50 kr blir det svårt. Många säger att det finns bidrag att söka, men det är inte så lätt. Bidragen är oftast riktade, så det vill till att det stämmer. Men vi är optimistiska och kör på så länge vi orkar och hoppas på yngre krafter. Antalet unga medlemmar har faktiskt ökat, men än så länge är det vi "gamlingar" som jobbar.

Ett sätt att öka våra medlemmars intresse är kanske att hänga på den nya trenden "Mullsjö förr" eller "Vi som kom ihåg hur Falköping såg ut förr". När jag läser dessa facebooksidor, märker jag hur många det är som är intresserade av det gamla. Här måste finnas många presumtiva människor, som vi måste försöka fånga till vår rörelse.

Vi vill ge möjlighet för så många som möjligt att få känna gemenskap och glädje i att arbeta tillsammans, att få ta del av den sociala gemenskapen.

Många föreningar har idag ett samarbete med skolan. Det finns ett intresse och nyfikenhet hos våra skolbarn att få veta hur det var förr, så där har vi en viktig uppgift att försöka nå dessa barn, antingen i skolan eller med aktiviteter på fritiden. Det är viktigt att vi inte

bara hänger kvar i det gamla, utan försöker hitta nya annorlunda grepp som visar vad hembygdsrörelsen står för.

Hur många av våra föreningar har icke svenskfödda och nyanlända flyktingar med i sin förening?

Vi måste veta vår historia för att förstå nutiden, så att vi kan forma framtiden.

Detta är en viktig uppgift och utmaning för oss i hembygdsrörelsen.

... jag satt ofta och lyssnade på hans berättelser

*Bengt Göran Ferm
Ordförande i
Bjurbäcks Hembygdsförening*

Välplanerad stämman på Tånga Hed

Fanvakten. Marianne Svensson och Marita Sohl från Lena-Bergstena Hembygdsförening ingick i fanvakten på årsstämman.

Västergötlands Hembygdsförbunds årsstämma hölls i år lördagen den 16 maj i Vårgårda på Tånga Hed, tidigare övningsfält för Göta artilleriregemente A2 i Göteborg.

Det finns gott om utrymme på Tånga Hed, och det blev aldrig trångt under dagens lopp, inte ens vid lunchtid. Detta bidrog till ett mycket positivt slutomdöme om stämman tillsammans med ett varierat utbud av programpunkter, där allting fungerade bra..

Stämman inleddes med kaffe och smörgås, då vi också kunde se en nyligen inspelad film om hembygdsföreningarna i Vårgårda kommun. Vidare fanns det tid att besöka museerna på området, Nostalгимuseet och museet över de fyra cykelbröderna Fåglum, segrare i flera olympiska spel och världsmästerskap.

Deltagarna hälsades så välkomna av Hampus Haga, kulturansvarig i Vårgårda. Den första programpunkten var ett bildspel av Tore Hagman, Hembygd i Västergötland. Landskap och miljö i förändring. Med nästan smärtsamt vackra naturbilder gav han en översikt över hur landskapet har förändrats från det småskaliga småbruket med betesmarker och mjölkkor till dagens storskaliga jordbruk och skogsbruk. Denna förändring påverkar landskapet och den biologiska mångfalden. Tore Hagman visade med sitt bildspel vikten av att

hembygdsrörelsen inte bara ser bakåt med samlande och dokumentation utan också lever i nuet och ser framåt.

Samma perspektiv finns i Årets hembygdsbok, Byn som försvann av Lars Josefsson. Han har försökt att i sin bok om byn Stjärnebo i Ambjörnarp ge ett svar på frågan om varför byn försvann, och då kommer globala frågor och framtidsfrågor in i bilden.

Givande seminarier på förmiddagen

Förmiddagen ägnades åt fyra olika seminarier. Varje stämmodeltagare kunde välja två av dessa.

Seminarium A, Framtidsprojekt i min hembygdsförening var Jan-Olof Berglund ansvarig för. Till sin hjälp hade han Hasse Lundmark från Larv. Han berättade om de möjligheter som erbjuds att söka pengar från LLU, lokalt ledd utveckling, tidigare Leader+.

Det är EU-medel, som kan användas för att utveckla bygden, hundratals miljoner att dela på.

Hembygdsföreningarna får inte bara vara "maskemjölfsföreningar", utan vi måste ta vara på det nya som kommer, till exempel fiberutveckling. Vidare finns det medel att söka för mindre projekt från regionen. Det gäller social ekonomi och socialt entreprenörskap, och avsikten är att utveckla landsbygden.

Robert Alvarsson presenterade sedan en app med namnet Quiz-resan. Det är en frågesport om hembygdskunskap, som kan användas under resor med hjälp av mobiltelefonen. Frågorna anknyter till platser, som man far förbi. Hembygdsföreningarna har möjlighet att vara med och utforma frågorna. Det är också avsikten, att man ska lära sig något genom Quiz-resan.

Seminarium B leddes av Sven-Åke Mökander och handlade om "Föreningsutveckling och medlemsnytta". Under året har VHF i samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan ordnat träffar på flera platser. Man kan bygga på samverkan i kommunkretsar, men det behöver inte vara en fast organisation. SV kan bidra med en kulturkväll, och i Ale där fem föreningar samlades, kunde man sedan inbjuda Dick Harrison till en sådan kväll.

En kurs eller processdag kan äga rum till exempel

en lördag mellan kl. 9.00 och 15.00. Mat och kaffe ingår. Man kan göra en analys av den egna föreningen och sedan en handlingsplan. Vi har framtiden som uppdragsgivare, historien som rådgivare, naturen som inspiratör och medmänniskorna som lekkamrater.

Ingrid Zachrisson och Lena Jonsson från studiekommittén presenterade så höstens kursutbud. Tre teman utkristalliserade sig. Det första handlar om trädgårdar. Tillsammans med hembygdsförbunden i Bohuslän och Dalsland ordnas studiecirklar om gamla kulturväxter och ekologisk trädgårdsglädje. Vidare ordnas trädgårdsresor.

Det andra temat är förändringarna i landskapet, som Tore Hagman berörde i sitt bildspel. Där finns ett studiematerial från Riksantikvarieämbetet, Landskap för alla.

Det tredje temat handlar om den textila traditionen. Där ordnades under det gångna året en kurs i textilvård. Verksamheten planeras fortsätta i form av kurser och föreläsningar. Vidare blir det tre informationsträffar om Bygdebånd. Önskemål om kurser kan lämnas till studiekommittén. Tätare samarbete med regionen och med andra kulturföreningar har initierats i den så kallade Överenskommelsen.

Man kan söka medel från Hus med historia, där det finns 80 miljoner kronor, för utveckling av verksamheten runt de byggnader, som föreningarna äger. Det finns också en kvarngrupp, som vill dokumentera gamla kvarnar och sågar i västra Sverige. I samband med vattendirektivet kan kvarndammar hotas.

Vidare finns det material om de 20 miljömål i Västra Götaland och om Hembygd-någonstans i Sverige.

År 2016 fyller SHF 100 år, och det planeras för en fest i samarbete med bland annat NAV. Det kan bli utställningar och bokauktion. Förslag från föreningarna mottages tacksamt.

I seminarium C berättade Christer Wennerberg om vilken nytta föreningarna kan ha av ett samarbete med Studieförbundet Vuxenskolan. Ingvar Axelsson från NAV – Industrihistoria och arbetslivsmuseer i Väst – berättade om museer i vår närhet och som visar hur arbetet gick till förr, till exempel som i Repslagarmuseet i Älvängen. På NAV-kartan finns tips på 125 besöksmål i vår region.

Seminarium D leddes av Leif Brunnegård och Hans Menzing och berörde hemsidor samt förbundets tidning Västgötabygden, som utkommer med sex nummer per år. Tidningen får många bidrag från föreningarna, men det finns delar av Västergötland, som är dåligt representerade. På seminariet uppmanades alla att skriva, men artiklarna bör vara korta. Deltagarna uppmanas att prenumerera både för egen del men också gör reklam

Presidium. Agneta Lindberg ledde förhandlingarna, Margareta Rehn skrev protokollet och Jan-Olof Berglund var föredragande.

för tidningen i den egna föreningen. Västgötabygden finns också att läsa på förbundets hemsida.

Stämmoförhandlingar

Efter en god lunch i lugn miljö på ett golv av konstgräs, så vidtog stämmoförhandlingarna. De inleddes med parentation och därefter sjöngs Västgötasången unisont. Ordförande Jan-Olof Berglund inledde med att tala om en allt snabbare värld och en tid i förändring. Vi måste acceptera tidens gång men också vara med i utvecklingen. I det ingår att ta betalt för vad vi gör, så att vi får medel till utveckling.

Agneta Lindberg, vårgårdabo och politiker, berättade sedan slagkraftigt om bygden och om kända vårgårdabor. Bröderna Lindblad grundade Autoliv, som nu har 80 fabriker i 29 länder. Bröderna Fåglum blev världskända som tävlingscyklister. Fredrik Kempe är en känd artist och låtskrivare.

Agneta Lindberg valdes sedan till mötesordförande med Margareta Rehn som sekreterare. Sölve Johnson och Göran Efraimsson valdes till justerare.

Av verksamhetsberättelsen framgick, att Västergötlands Hembygdsförbund har 221 medlemsföreningar och nära 40 000 medlemmar. Aktiviteterna under året har utgått från målet att skapa stärkt gemenskap och delaktighet mellan människor i och utanför hembygdsrörelsen. I berättelsen presenterades resultatet av SHF:s enkät om nedlagda arbetstimmar inom hembygdsrörelsen. I VHF var det cirka 180 000 timmar på ett år, men då hade bara hälften av föreningarna svarat på enkäten. Jan-Olof Berglund poängterade, att enkäter är viktiga för att få fram fakta vid kontakter med myndigheter. Av resultatrapporten framgick, att tidningen Västgötabygden går med vinst.

Styrelsen beviljades ansvarsfrihet, och sedan skedde val helt efter valberedningens förslag. Jan-Olof Berglund omvaldes som ordförande och även övriga leda-

möter omvaldes i stor utsträckning. Jan Henry Svensson, Tvärred, invaldes i styrelsen genom fyllnadsval på ett år, och Tommy Kroon, Skara, nyvaldes som ordinarie ledamot. Som suppleant nyvaldes Torvald Åberg, Lidköping. Ny medlem i valberedningen blev Hans Algotsson, Örslösa. Ordföranden uttalade sedan ett tack till avgående styrelseledamöterna Lena Gustafsson och Harald Gradin samt avgående ledamoten i valberedningen Göran Efraimsson.

Förslag till nya stadgar var nästa punkt på dagordningen. Förslaget antogs men ska godkännas på ytterligare en årsstämma efter förtydligande av en paragraf om tecknande av föreningen. Budget och verksamhetsplan för nästa år antogs utan diskussion.

Leif Brunnegård berättade så om Västgötabygden och om skrivarkonferensen på Fristads folkhögskola lördagen den 10 oktober. Den välkände fotografen Jan Töve medverkar och talar om bildens betydelse.

Årets hembygdsförening blev Daretorps Intresseförening. Ordföranden i Långareds hembygdsförening, som blev Årets hembygdsförening 2014, Åsa Söderberg överlämnade utmärkelsen. Daretorps Intresseförening utvaldes för sitt kreativa nytänkande, för sitt sätt att anordna mötesplatser och aktiviteter för alla åldrar och för samhällligt engagemang för hembygden.

Tengelandsstipendiet delades i år ut till Bengt Wadbring, Lagmansholm, för hans stora insatser att sprida historieintresse genom sina hemsidor, Bengans historiesidor.

Jan Henry Svensson presenterade Årets hembygdsbok, Byn som försvann.

Så var det dags att avtacka de sju arrangerande hembygdsföreningarna, Svältorna, Närunga, Vårgårda, Lena-Bergstena, Hol, Horla och Södra Härene för en utmärkt genomförd stämma.

Efter kaffe och kaka var det en kort frågestund, då

Frågestund. Vad får vi för avgiften var en av frågorna styrelsen fick svara på under frågestunden.

hela styrelsen medverkade. Vad får man för avgifterna till VHF och SHF? löd första frågan. Tillsammans är det 20 kronor per medlem, och för detta får man bland annat en förmånlig försäkring, tillgång till hemsidor och möjlighet till rådgivning. SHF bedriver också ett omfattande remissarbete.

Frågan om hur man ska värva nya medlemmar gav upphov till omfattande diskussion liksom frågan om hur man kan samarbeta med skolan. Inläggen visade på kreativitet och nytänkande.

Sista programpunkten var krönikespelet om Tånga Hed framför gamla officersmässen. Berättaren Hampus Haga höll ihop spelet med berättelsen om Vårgårdas historia och Fredrik Sundlers stora roll. Det var han som 1862 fick till stånd, att Tånga Hed blev övningsfält för A2. Han var en stor entreprenör, som byggde järnvägar, vägar, broar och kyrkor och 1840 köpte Vårgårda herrgård. Författare till spelet var Sven-Åke Mökander. Krönikespelet avslutades efter en innehållsrik dag med korum av Tommie Andersson.

*Text Ann-Britt Boman
Foto Leif Brunnegård*

Hemsida och Bygdeband

Lite lågmält hörs ibland förfrågningar om informationer, kurser eller användarträffar! Vi vill höra vad ni efterfrågar, från vilken förening och gärna tips om ni vill få en kortare info, en kväll eller dag för de som disponerar sin tid.

För er som gärna vill veta mer men inte har använt något av verktygen kanske vill börja med en kortare förevisning för att ta ställning vad ni eftersöker. Använd gärna kontaktformuläret på hemsidan, www.hembygd.se/vastergotland, annars ring någon av förbundets funktionärer. Hjälp oss att hjälpa er!

Daretorpsbygdens IF årets hembygdsförening

När Västergötlands Hembygdsförbund för sjätte året utser Årets hembygdsförening hamnar utmärkelsen hos Daretorpsbygdens IF. Nej, det är ingen idrottsförening även om det kan låta så, Daretorpsbygdens intresseförening arbetar med barn och äldre i en bygdens egen gemenskap. Inte minst intresserar man sig för skogen.

Utmärkelsen delades ut i samband med förbundsstämman i Vårgårda. Vi återkommer med en närmare presentation av föreningen. Så här motiverar förbundsstyrelsen sitt val:

Genom kreativitet och nytänkande har Daretorpsbygdens Intresseförening förenat bygden i en gemenskap som inkluderat barn, ungdomar och äldre. Genom aktiva insatser i form av lekplats, ungdomsverksamhet, studiecirkel, kulturkvällar, sommarcaféer, hantverksdagar, utgivna hembygdsböcker med mera, har föreningen skapat ett samhälleligt engagemang för hembygden i kulturell, social och historisk bemärkelse.

Särskilt utmärkande är det skogsmuseum som intresseföreningen skapat från grunden och som uppmärksammat hembygdsrörelsens skogspolicy.

”Skogen är bygdens historia och skogen har format Daretorpsbygden”.

Utställningen Årsringar, skog och skogsbruk från forna dagar, bekräftar skogens nytta och värde för jakt, fiske, bärplockning, fritid och industri. Utställningen

Beviset. Åsa Söderberg från Långareds hembygdsförening överlämnar utmärkelsen Årets Hembygdsförening till Else-Marie Bertilsson och Herbert Hjelm. Längst till höger Erik Söderberg från Långared.

uppmärksammar gamla skogshantverk som riskerar att falla i glömska, tjärframställning, fröklängning och tallrisets nytta för tvålfabriken.

Med hembygdsrörelsen i fokus och en grundsyn som återspeglas i Västergötlands Hembygdsförbund har Daretorpsbygdens Intresseförening kvalificerat sig väl för utmärkelsen Årets Hembygdsförening 2015.

*Text Hans Menzing
Foto Leif Brunnegård*

Tengelandstipendiet till Bengans historia

Alla historieintresserade västgötar känner förstås till Bengans historiesidor där man lättsamt får del av framför allt västsvensk historia från forntid till och med medeltid. Allt illustrerat med nya och gamla bilder.

Bengt Wadbring heter mannen bakom historiesidorerna och nu belönas han av Västergötlands Hembygdsförbund med Tengelandstipendiet 2015. Belöningen delades ut i samband med förbundsstämman.

I motiveringen sägs det: Bengt Wadbring, från Lagmansholm mellan Alingsås och Vårgårda, har skapat hemsidan www.wadbring.com med Bengans historiesidor, som är en plattform för personer, platser och hän-

Stipendiat. Sven-Åke Mökander och Ingtid Tengeland överlämnar priset till Bengt Wadbring.

delser i Sveriges historia från forntiden fram till och med medeltiden.

I Tengelandsstipendiets ändamål står att det skall utdelas för breddning och fördjupning av Västergötlands historia och hembygdskultur. Det har Bengt Wadbring stort bidragit till och detta med den nya IT-tekniken som hjälp. Tengelandsstipendiet är instiftat till minne av redaktör Folke Tengeland och Västergötlands Hembygdsförbund har sedan 1981 årligen utdelat detta pris vid sitt årsmöte.

Ändamålet är att premiera person eller förening, som fördjupat och breddat kunskapen om Västergötlands rika hembygdskultur.

Västgötabygden presenterade Bengt Wadbring i en större artikel under vinjetten Profilen i tidning nummer sex 2011.

*Text Hans Menzing
Foto Leif Brunnegård*

Byn som försvann årets västgötabidrag

Västergötlands bidrag i kampen om utmärkelsen Årets hembygdsbok heter Byn som försvann och handlar om Stjärnebo by i Kind som skildras i personliga texter och bilder. Boken går nu vidare till Sveriges Hembygdsförbunds jury som har att välja bland bidrag från hela Sverige. Den segrande boken presenteras sedan i samband med årets Bokmässa i Göteborg.

Första året vann Västergötland med boken om Södra Ving, vi återkommer förstas och berättar hur det går för årets bidrag.

Så här motiverar Ann-Britt Boman och Jan Henry Svensson i kommittén för Årets hembygdsbok sitt val:

”Byn som försvann” handlar om Stjärnebo by i Ambjörnarp socken i Kinds härad i sydöstra delen av Västergötland. Den är skriven av Lars Josefsson med rötter i trakten. Fotografen Håkan Berg har producerat en mängd dokumentära och konstnärliga bilder, som gör boken till en helhetsupplevelse. Boken har som utgångspunkt den siste inneånaren i byn, Erik Andersson och hans berättelse och livshistoria sammanvävt med årstidernas växlingar. Genom tillgången till dagboksanteckningarna har man fått en extra autenticitet. Vi är fortfarande många som växt upp på ett småbruk med naturhushållning som grund. Under vår livstid har detta sätt att leva nästan helt försvunnit.

Lars Josefsson ger en personlig bild av en epok inte så långt borta i tiden men ändå så avlägsen. Boken utstrålar värme och ett genuint intresse, och det är viktigt i en bok med så djupgående människoskildringar med balans och hänsynfullhet.

Boken om byn som försvann innehåller också analys och reflektioner över utvecklingen, något som vi inte möter så ofta i hembygdslitteratur. En av hembygdsrörelsens stora uppgifter är att ge sammanhang och meningsfullhet. Vi ser bakåt, lever i nuet och har

Till finalen. Vårt bidrag i tävlingen om Årets bok inom hembygdsrörelsen. På Bokmässan får vi veta resultatet.

tankar om en bra framtid. Hur kan vi bygga ett hållbart samhälle med hjälp av de erfarenheter vi har av en annan livsstil?

Boken hjälper oss att se vår plats i tillvaron genom att se bakåt och framåt. Men vi bör också se åt sidorna ut över världen. Kanske gjorde man inte det så mycket i byn som försvann, och då blir det svaret på en av frågorna i boken: Varför försvann byn Stjärnebo?

Bildsvep från årsstämman 2015

Registrering. Vid ankomsten prickas deltagarna av på anmälningslistan och får sin namnskylt.

Toner till kaffet. En trio underhöll med musik till kaffet som smakade bra innan stämman drog igång.

Spelmannsstämman. Marianne Lindh från Svältornas Fornminnesförening inbjöd till spelmannsstämman i Ornunga

Välkomna till Vårgårda, Hampus Haga, kulturansvarig i Vårgårda, såg till att alla kände sig välkomna till stämman på Tånga Hed.

Tankeväckande. Tore Hagman har en förmåga att fångasin publik med vackra bilder från förr och nu ...

... ledsagade av kloka tankar. gav Tore sin publik en fin start på stämman i Vårgårda.

Jättegott. Att servera över 300 gäster en vällagad lunch utan långa köer och utan stress är beröm värt.

Tag plats! Stämmoförhandlingarna hölls i den gamla militärmatsalen och på plats kommer föredragningslistan fram.

Tar ton. Att stämmans ordförande Agneta Lindberg också ledde stämman när man inledningsvis sjöng Hymn till Västergötland var ett nytt grepp.

Fin start. Att inleda förhandlingarna med Hymn till Västergötland känns väldigt gott.

Krönikespelet. Fredrik Sundler kommer till Tänga åtföljd av allmogen från Hägrunga.

Militär fanvakt. I krönikespelet medverkade en tropp ur Hemvärnet med I 15:s fana i spetsen.

Svepefotografer Ingemar Lundgren, Monika Moberg och Leif Brunnegård.

Lieslätter - ett kulturarv

I många hembygdsföreningar och naturskyddsföreningar har man lieslätter på sitt sommarprogram. Varför har man det finns det säkert dom som undrar. Lien är ett redskap som vi använt i kanske två tusen år. Det vore väl synd att inte bevara kunskapen om detta redskap. Här får Du lite historia.

Ängen och lien har i mycket en gemensam historia. Utvecklingen har ibland gått långsamt och ibland gjort snabba hopp. Nu är vi i slutfasen av ett snabbt hopp i utvecklingen.

De första liarna lämpliga för grässlätter börjar förekomma under andra århundradet efter Kristi födelse. Det var så kallade kortliar med 20–30 cm långa blad. Från samma tid finns fynd av räfsor. Med ledning av dessa redskapsfynd i arkeologiskt material kan man räkna med att de första ängarna uppträder vid denna tid. Troligen var det bördiga marker med högvuxet gräs som slogs med kortliar, eftersom det var svårt att slå tätt utmed marken med denna typ av lie. Under senmedeltid kom långlien av den typ som använts in i vår tid. Med detta redskap fördubblades arbetskapaciteten enligt skördeexperiment.

I och med tillkomsten av lantmäterikartor på 1630-talet kan vi få en bild av hur ängarna låg i landskapet. Ängsarealen var fem, ibland upp mot tio gånger större än åkerarealen. Runt åker och äng, som kallades gärdet, löpte en gårdsgård av trä, ungefär som vi kan se vid hembygdsgårdarna idag fast tätare. Gårdsgården hindrade husdjuren att äta upp det som skulle skördas. Ofta fanns det ett särskilt gärdet utan åkrar, som kallades ängsgärdet eller ängshage. Här kunde man släppa in betesdjuren så fort höet kommit in i ladan. På den andra ängsmarken måste man vänta med betet tills säden hade skördats.

Ängarna nådde sin största utbredning under början av 1800-talet. Därefter kom vallodlingen successivt att ta över rollen som höproducent. Ängarnas tillbakagång gick snabbt i slättbygderna medan de levde kvar i liten skala långt in på 1900-talet på småbruk i skogsbygderna. Ännu in på 1980-talet kunde man hitta ängsfragment som slogs av äldre bönder. Åtskilliga av dessa hålls fortfarande i hävd av ideella krafter.

Lieskätter i Åsgärde, Närunga.

Tog vara på allt

När jag hört ordet slätteräng har jag trott att det är en lite sämre plan åker där man bara skördade sitt hö förr i tiden. Men riktigt så är det inte berättade Åke Carlsson från Siene, en kunnig biolog som kan det mesta om vårt odlingslandskap. En slätteräng kan vara en brant backe, men det kan också vara en mad. Den mark där man skördade sitt vinterfoder kallades för äng. En sådan här backe kallade man hårdvallsäng och här växte det bästa fodret. Det som växte nere på marderna var inte så näringsrikt. På hårdvallen växte ett bladrikt foder som man kallade bjälkegräs. Det var det som korna gillade bäst. Bjälkegräs är västgötska för växten svinrot. Om en ko inte ville äta bjälkehö, då dog hon snart, sa de gamle gubbarna.

Man var noga med att slå gräset på åkerrenerna, runt stenrösen och utmed åkervägarna. Men även dikesgräset utmed landsvägen togs till vara, inget fick gå till spillo.

Återupplivad

Här på Åsgärde växte min far upp, berättade Åke, och då var slätterängen en viktig plats. Min farbror Holger tog över gården och han slog ängen och tog tillvara höet en bit in på 1950-talet. Sedan var det inte lönsamt utan den fick växa igen.

I början av 70-talet tyckte mina kusiner här på Åsgärde och jag att vi borde rädda den gamla ängen, så på våren röjde vi upp och restaurerade backen. Redan samma år hade vi den första slättern. Tack vare att Åke och hans kusiner skött om den här ängen i över 40 år finns här nu en del växter som annars är sällsynta, till exempel darrgräs, smörbollor, kattfot, tätört, loppstarr.

Fortsätt att ha lieslätter i Din förening och bevara detta kulturarv.

Leif Brunnegård

Källa www.melicamedia.se

Helt naturligt

Nu sa ja berätta öm ett tjörkebesök

De va på sömnen. Ja hade fått för mäkk att ja sulle gå te tjörka. Hemma va döm mischonare, så ja va vängder ve å gå te mischonshust, men nu sulle ja te stora tjörka.

Jag gekk åpp söm vanlit, höfsa mäkk etter ätinga å sen tokk ja på mäkk bästeklära å ga mäkk å mä sökkeln.

Först ga ja mäkk neför, förbi nöka stora sannhöler, å sen bar de oppför nöka stora lier. Förbi en ekedongge å sen va ja framme. Ja ställte sökkeln utanför murn te tjörrgärn . Ja brukte följa mä döm hemmifrå när döm gekk te gravera, så ja tjännte ju te-at!

Så gekk ja in i tjörka. Ho va böggder å sten å dä va mö grannlött på väggera. De va äna lit môt därinne tökkte ja, mischonshust va mö jusare! De va mö söm va anvessare!

De va mö fölk i bänker. En bänk på vänstersia va äna tommer , så där satte ja mäkk. Mamma hade lärt mäkk att karelösa fruntimmer skulle setta te vänster i Gus hus, så de gällde nåkk onga åkkså. Di tjörklie böjte säkk ner nä döm ba. Sänkte hövva. De jodde döm la i mischonshuset åsså. Ja så att nöka höll ene näven för panna å ögera, de jorte döm inte i mischonshust. Ja hørte inte att nönn sokka.

Ätter nöka minuter kãm prästakäringa mä döm tre onga å så derases hushöllerska. Di satte säkk brevé mäkk .Döm ba åkkså när döm satt säkk. Prästakäringa hade hatt på hövvet. Prädikantekäringa brukte ha e lita basker å så hade ho hårt i rulle. Prästakäringa va no permanentater, ja så ente rektit.

Så klang döm i klåkkera å sen bönte döm. Dä va lite schongging å talande, å sen jekk prästen åpp i predikkstoln. Han hade e långer, schvarter å vekkater kappa söm bölja etten. De va äna konstitt.

Så bönte han å tala. Ja försto att prästen jodde äna alltihopa i tjörka. De va inte som i mischonshust där sångara sto på estran å schongde, å Olle Eriksson ledde i bön. Män di tjörklige måtte la ha sångare döm mä? Män döm hadde la inga gitarer. På läktan va en storer örjel. Den spelte döm på. En kar sto å trampa, de vesste ja . Ja kunte hørja ljudet frå bäljen genöm salmera.

Prästen talte nönn minut å sen bönte han på Fader Vår å sen ble-an töst. Töst söm i grava. Va va de mä prästen? Hade han kãmmet å säkk? Ja , ja hadde knepet ihop ögera men nu måste ja kika. Ja kika mällan fingra på karn. Kunte han inte Fader Vår? I skoen brukte lä-

Tjörka i Lunnby. Å sökkeln ställte ja utanför murn.

rarn jælpa öss när vi kãm å öss, säga nöka ol.

Ja kikte runt, män inte ens prästakäringa tökktes märkat, ho satt dy stell. Ja kãnnte helt plötslit äna söm ett tvång å jælpan. Om ja bara sa nöka ol, om ja bara sa "söm e" så skulle han nokk kãmme på-at å kunna fortsätta.

Män innan ja hann säga nöket så sa-an "Amen" å sen fortsatte karn söm öm inget hänt.

Ja hørte inget å predika, alltihop va så konstitt. Ja titta på ängeln som hängde där framme å höppades att den inte sulle ramla ner. De sulle bli ett väldigt brakande. Å så titta ja på tavla , allt va ju nytt för mäkk. I mischonshuset va de åsså e tavla där framme mä masser å mänscher runt en storer Jesus. Jag brukte räkna mänschera unner predika.

Å så va de slut. Di tjörklige böjte säk en gång te å sedan gekk döm ut. Å ja cykkla hem. Neför liera å åppför. Ja höppades att ingen mischonare sulle se mäkk , för då sulle döm la unnra va ja jort söm inte suttet brevi mi mamma söm vanlit.

Å ja tänkte att ja sulle inte berätta. De sulle inte kãmme frå en mischonaronge att prästen inte kunte Fader vår! Den böna kunte ju vareveli onge i skoen. Ja, de va ju äna gaet! Nä, ja sulle allri sägat!

Å nu har ja jortet i alla fall. Så nu får i löva mäkk att i höller töst. Berätta inte för nöken att prästen i Lundby ente kunte Fader Vår!

*Text Marianne Josephson
Gråbo
Foto Daniel Castor*

Trettiosju namn på listan

Nästan varje gång vi träffas i redaktionskommittén pratar vi om hur vi skall inspirera föreningarna att göra reklam för Västgötabygden. En del föreningar är energiska, andra tycker inte det är lika viktigt.

Då och då får jag små trevliga hälsningar från vår kanslist Eva Mann. I början av april skrev hon så här: Ville bara berätta att jag talade med Rune Karlsson från Vassända-Naglums Hembygdsförening som har skickat in en ”diger” prenumerationslista på Västgötabygden.

Jag ringde Eva och hon berättade att listan upptog 37 namn förutom de tre som får den gratis.

I början av året fick jag en förfrågan av Stig Åke Andersson, som är föreningens ordförande, om man kunde få ett antal Västgötabygden att dela ut på årsmötet. Det fick de naturligtvis. Efter Evas mejl lyfte jag luren och ringde Rune Karlsson, han är kassör, och undrade hur man åstadkommit denna digra lista. Så här berättade han.

Inför årsmötet skickar vi ut årsmöteshandlingarna till alla våra medlemmar. De senaste åren har jag gjort en liten folder där vi puffar för att våra medlemmar skall prenumerera på Västgötabygden. Antalet prenumeranter har ökat varje år och i år blev det riktigt bra, säger Rune. Jag gör en ny folder varje år. Längst ner har vi ett inbetalningskort till Plusgirot adresserat till vår förening. Sedan ställer jag samman listan och skickar till Eva samtidigt som jag skickar in pengarna till Förbundet. När vi prenumererar tillsammans så här får vi

OBS !!!!!!!
Inbetalningskortet får Ni klippa av vid inbetalning via PlusGirot.

Erbjudande
Jubileumsår 2015 årgång 70

Dags att Prenumerera på Västgötabygden 2015

Vi är mycket glada att få dig som läsare av Västgötabygden och vi hoppas att ha dig som prenumerant i fortsättningen. Ordinarie priset är 150 kr per år för sex nummer.

Här vi ett antal som prenumererar genom Vassända Naglums Hembygdsförening så blir priset endast 130 kr per år. **OBS! Sista betalningsdag är 15 mars till föreningen VNH.**

Vår ambition är att undan för undan förnya och förbättra Västgötabygden.
Vi vill att den ska spegla livet i vår hembygd, att den ska vara underhållande och stimulerande att läsa och att den ska bidra till förnyelse av hembygdsarbetet i Västergötland.
Har ni några bilder och berättelser att delge tidningen vore vi tack samma.
Här av er till ordföranden Stig-Åke Andersson så förmedlar han det vidare.

Bäste medlem !!!
Vid betalning använd bifogat inbetalningskort. Om ni betalar på annat sätt tex. Internetbank var vänlig ange ert medlemsnummer tex 123.
Det underlättar bokföringen. Tackar på förhand, kassören.

PlusGirot INBETALNING/GIRERING B Kort 1
För Plusgirotkonto: **478 93 46 -6**
Kontonummer (endast siffror)
Vassända Naglums Hembygdsförening
Användare (namn och postadress)

Swedish Loney till **130 00**
47893466#06#

tjugo kronor i rabatt på varje prenumeration.

Vi tackar vännerna i Vassända-Naglums hembygdsförening för ett fint jobb.

Gudhem är tvåa

Vem är då tvåa i prenumerationsligan frågade jag Eva. Svaret blev Gudhem. Hur gör Ni i Gudhem, frågade jag Lars-Eric Kullenvall och så här svarade han.

Under många år har vår förening prenumererat på Västgötabygden åt vår styrelse som en uppskattning för det arbete styrelseledamöterna lägger ner på föreningens olika aktiviteter. Vi har en mycket omfattande verksamhet med 15-16 aktiviteter per år, varav några kräver mycket stora insatser. Till exempel vårt café under

transsäsongen engagerar åtminstone ett sextiotal personer. Vi ger också ut medlemskriften Gudhems-Axet. Den och vår omfattande verksamhet ger oss många medlemmar (för tillfället har vi cirka 780 medlemmar). De som leder vår förening i olika funktioner vill styrelsen ska få ökad kunskap om hembygdsrörelsen. Det får man genom att läsa Västgötabygden och Bygd & Natur.

Vi hoppas att det är fler föreningar som vill följa Vassända-Naglums och Gudhem.

Leif Brunnegård

Gör din hembygd känd!

Har du exempelvis en berättelse om en person, i nutid eller dåtid, som har gjort din hembygd känd eller som har utträttat något för sina medmänniskor. Sänd

den till Västgötabygden. Ett sådant exempel är artikeln om Emanuella Carlbeck, som grundade Johanneberg i Mariestad, och hennes banbrytande insatser för

psykiskt utvecklingsstörda barn. Artikeln var införd i Västgötabygden nummer 4 2014. Författare: Sten Benjaminsson.

Kanske har du en berättelse om en människa som arbetar träget på i vardagslivet och utför stordåd i det tysta, eller någon som gjort något bra för en hel bygd.

Eller så kanske du vill berätta om en förening som hittat sin nisch – som i Bjurbäcks Hembygdsförening, där man under tre sommarveckor serverar 1 050 jordgubbstårter till 10 500 kaffegäster i Bönareds hembygdsgård.

Det finns hur mycket som helst att berätta om. Men hembygd är inte enbart röda stugor och jordbruksmuseer, det är hela landskapet – även staden – vi bor eller vistas i. Det är djur och natur, växter och människor i myllrande färger och kombinationer. Det är såväl traditioner som modern hembygd. Det är kultur och mångfald.

Måste berätta om Billingsbygden, en årsskrift som

ges ut av Skövde Hembygds-krets, och som undertecknad redigerar. I årets utgåva finns det med en fin naturupplevelse av Börje Bager i Lerdala. Börje är intresserad av botanik och en sommardag, då han befann sig i Sotaliden, inte så långt från Timmersdala, inträffade det som inte sällan händer då vi är ute i naturen. Han behövde gå bakom en buske och just där upptäckte han något sensationellt, en rar växt.

– Busken som var angelägen för mig, skriver Börje Bager, visade sig vara en berberisbuske som är än viktigare för växten jag funnit, den parasiterande berberisnyltrotten. Den enda hittills kända i vilt tillstånd i Sverige!

Gör din hembygd känd! Sänd in dina berättelser till Västgötabygden. E-postadressen till redaktionen hittar du på näst sista sidan.

Monika Moberg
sekreterare i förbundsstyrelsen

Dela med dig av dina berättelser till Västgötabygden

Bygdeband en kanal för hembygdssökare

Bygdebandsinformation. Jan-Olof Berglund, Odensåker, ordförande i Västergötlands Hembygdsförbund, Back Lena Holm och Griggus Per Norberg från Bygdeband hade mycket att förmedla.

Att kunna söka äldre bilder samt dokumentation om bygden låter lockande för många hembygds- och släkt-

intresserade. Webbplatsen Bygdeband är en öppen kanal för allmänheten att söka fakta och berättelser om platser i Sverige. Till Bygdeband finns knutet bilder och dokument, information om personer som någon gång bott på en viss plats, men även ljudfiler och filmer. Innehållet i Bygdeband, som ägs av Sveriges Hembygdsförbund, växer hela tiden. Föreningar och företag kan lägga in sin historiska dokumentation.

Väring-Locketorps Hembygdsförening och Lyrestads sockens Hembygdsförening är exempel på två föreningar i norra Västergötland som håller på att lägga in bilder och dokument.

Den 31 mars besökte Back Lena Holm och Griggus Per Norberg från Sveriges Hembygdsförbund Logården i Odensåker, där representanter för föreningar i Skövde, Mariestad och Karlsborg sökt sig för att få mer information om Bygdeband.

Monika Moberg

Välkommen på skrivardagen den 10 oktober på Fristads folkhögskola!

Bildens betydelse i boken. Jan Töve, välkänd fotograf, men också medverkande i Södra Vings prisbelönta sockenbok kommer till oss och talar om bildens betydelse. Din ordförande har mer information.

Ingemar Wikenros hembygdsforskare i Tivedsbygden

Sedan 1988 har vår profil gett ut drygt tjugo skrifter om sin släkt- och hembygdsforskning i framförallt Tivedsbygden. Det började med släkten Stråle och gårdarna Hovet och Fräckestad. Forsviks bruk och släkten Tham är ett annat exempel, men den skrift som rönt störst intresse är nog historien om kungadottern Constantia Eriksdotter.

Ingemar Wikenros är civilekonom och har ett förflutet som economichef inom Primärvården Skaraborg vid Landstingets kansli i Mariestad.

Vi träffar Ingemar och hans sambo Margaretha Rehnberg i deras fritidshus i Lilla Näs vid sjön Viken i nordöstra Skaraborg. För övrigt är de Mariestadsbor.

– Mitt första minne av ett begynnande intresse för hembygdsforskning

är från tioårsåldern när farfars döttrar städade på hans kontor och kastade en del äldre dokument under ett gårdsmagasin, berättar Ingemar.

– Jag gick ut och rotade igenom pappersarken och fann ett dubbelvikt paper, som inte såg ut som de andra affärshandlingarna. Jag visade pappren för mina föräldrar och på så sätt sparade vi lite gårdshistoria åt eftervärlden. Det var nämligen en son till en tidigare ägare, som skrivit ner gårdens historia och som önskade att kommande ägare skulle fortsätta att skriva, berättar han.

Det var precis vad Ingemar gjorde. År 1989 gav Ingemar ut en skrift om gårdarna Näs och Rosenvik. Den senare är den släktgård vid sjön Vikens strand i Udenäs där han har växt upp. Hans far var jordbrukare och gården har övertagits av Ingemars yngre bror. Själv var han tämligen ointresserad av gårdssysslorna. Som barn smet han inte sällan hemifrån till fotbollsplanen, där han hade bildat ett lag med kamraterna.

Udenäsbygden

Den första skriften – Släkten Stråle och gårdarna Hovet och Fräckestad – utgavs som redan nämnts 1988. Men det började mycket tidigare. Under slutet av 1970-talet frågade Ingemar den dåvarande ordföranden i Udenäs Hembygdsförening, Sven-Göran Liljebäck, om före-

Ingemar Wikenros i trädgården till sitt fritidshus i Lilla Näs, Udenäs.

ingen inte kunde ge ut en hembygdstidning. Resultatet blev Udenäsbygden, vars första nummer kom ut 1980, med Ingemar Wikenros som redaktör. I trettio år har han och sambon Margaretha Rehnberg varit ansvariga för skriften, men för några år sedan beslöt de sig för att trappa ned. En redaktionskommitté har tagit över ansvaret för tidningen, men Ingemar finns fortfarande med som stöd.

En av de första artikelförfattarna i Udenäsbygden var folkskolläraren Gösta Carshult (1903–1982), som Ingemar kom i kontakt med i början av 1970-talet. Gösta har bland annat gett ut hembygdslitteratur om Udenäs och Forsvik. Ingemar Wikenros kom att fortsätta hans forskning om Forsvik. En annan av Ingemars vänner var Göte Hellman, som ägnade hela sitt liv åt hembygdsforskning i Tiveden.

– Jag frågade Göte om han inte skulle skriva en Tivedsbok om allt han forskat fram, men då sa han alltid att ”jag måste ta reda på lite mer, innan det är dags att ge ut en bok”. Tyvärr blev det aldrig så, säger Ingemar.

– Därför har jag gett ut min forskning i tryck allteftersom jag blivit klar med olika släkter eller områden och det har nu blivit över tjugo skrifter. En del har jag kompletterat och tryckt upp i flera upplagor. Detta gäller särskilt kungadottern Constantia.

Constantia Eriksdotter

Den första berättelsen om Constantia gavs ut 1992 – Constantia Eriksdotter, kungadottern på Bocksjöholm och Odensfors. Den andra kom ut 2010 med titeln: Kungadottern Constantia Eriksdotter. Ättlingar och gårdar i Udenäsbygden.

Constantia var ett utomäktenskapligt barn till Gus-

Profilen

Ingemar Wikenros och Margareta Rehnberg.

tav Vasas son, Erik IV, och borgardottern Agda Persdotter. Erik fick flera döttrar med Agda, men när hon gifte sig 1561, såg Erik till att Constantia blev uppfostrad av hans syster Cecilia. Constantia gifte sig 1594 med engelsmannen Henrik Frankelin och då fick kungadottern, för att kunna leva ståndsmässigt, av hertig Karl och kung Sigismund flera gårdar, några av dem i Tiveden och runt sjön Uden. Hennes sätesgård blev Bocksjöholm. Paret fick flera barn och fortfarande finns ättlingar till Constantia i bygden.

Constantias dotterdotter Agata Frost, som i tredje gifftet blev hustru åt löjtnant Gustaf Stråle, var knuten till gården Fräckestad i Udenäs.

Strålestugan

Namnet Stråle lever kvar i bygden genom Strålestugan, en torvtäkt byggnad i ett och ett halvt plan, som innehåller av Udenäs Hembygdsförening. Stugan har fått sitt namn efter Frans Oskar Stråle af Sjöared som avled där 1933. Han var i rakt nedstigande led ättling till Gustav Vasa.

Det fanns två adliga ätter Stråle, vilka båda är utdöda, dels Stråle av Sjöared, dels Stråle av Ekna.

Forsviks bruk och Göta kanal

Ingemar har skrivit två böcker om Forsvik – Forsviks bruk och släkten Tham samt Forsvik och Göta kanal. Forsviks bruk kom i släkten Thams ägo i början av 1700-talet genom Sebastian Tham (1666–1729). Den Thamska perioden omfattade cirka 130 år men behandlades bara med ett par meningar i litteraturen. Den handlingskraftiga Elisabeth Cronström-Thams 40 år som brukspatronessa omnämndes inte alls. En av förvaltarna var Wollrath Tham, som hade betydelsefulla uppdrag åt Göta kanal-bolaget.

– Mycket har skrivits om Göta kanal, säger Ingemar, och min avsikt var inte att i detalj beskriva kanalens framväxt utan mer att skriva om en enda punkt, nämligen Forsvik.

– Ett av syftena var bland annat att slutligt kunna slå

fast var den gamla järnbron i Forsvik var tillverkad. Det fanns påståenden om att den var byggd i England. Eftersom Ingemar Wikenros är ekonom var det naturligt för honom att gå igenom räkenskapsböckerna, och han fann då en verifikation som tydligt visade att två vindbryggor var byggda vid Stafsjö bruk i Kolmården år 1813. Detta hade förbigåtts av tidigare kanalforskare. Den ena vindbryggan kom att sättas på plats i Forsvik och den andra lades i ett lager någonstans.

– Den roligaste men även jobbigaste boken att skriva är nog den om landshövdingen i Skaraborgs län under senare delen av 1700-talet, Adam Otto Lagerberg. Trots att han var ägare till åtskilliga stora gårdar i våra trakter, bland annat Ulvhult, Sveneby och Waholm så hade han dålig ekonomi. Han klarade inte av att underhålla alla gårdar och lånade då pengar ur några offentliga kassor, som han ansvarade för, vilket fick som följd att han blev avsatt, berättar Ingemar.

Sannums säteri – En medeltida stormansgård i Udenäs socken – gavs ut 1993. Omkring år 1300 ägdes gården av biskop Brynolf Algotsson. Vid arkeologiska utgrävningar i början av 1990-talet fann man bland annat rester efter en försvarsanläggning från samma tid.

Sannerud, en västgötaby i Tivedsbygd

Sannerud ligger Ingemar särskilt varmt om hjärtat. Kyrkogården vid Tiveds kyrka är en plats han ofta besöker, ty där finns hans morföräldrars och Ingemars fyra morbröders gravar samt flera andra släktingars sista viloplats. Ingemar och Margaretha är medlemmar i fem-sex olika hembygdsföreningar, men det är i Tiveds Hembygdsförening som de är mest aktiva. Tivedsdagen i Dammtorp den andra söndagen i augusti varje år är en publikdragare med levande hantverk som exempelvis spånhyvling, linberedning och tjärbränning.

Stipendiat

2012 tilldelades Ingemar Wikenros en förtjänstmedalj av Västergötlands Fornminnesförening. Han fick medaljen för sitt mångåriga lokallistoriska forskningsarbete som resulterat i flera skrifter, främst om Vadsbo härad. I motiveringen står bland annat att hans styrka är den mycket noggranna källforskningen.

– Ja, han är vetgirig, noggrann och det han skriver är fakta, betonar sambon Margaretha.

Han har även fått Karlsborgs kommuns kulturstipendium. Under 1980-talet var han för övrigt involverad i Västgötabygden, då han hjälpte dåvarande redaktören Berit Hange-Persson.

Det finns åtskilligt mer att berätta om Ingemar Wikenros hembygdsforskning. Han har som sagt gett ut drygt 20 skrifter. Den senaste är en uppslagsbok över byarna i Udenäs – Från Assartorp till Övralid.

Monika Moberg

Hembygdsrörelsen hundra år i landskapet

I hembygdsrörelsens rika historia finns ända sedan den grundades ett tydligt landskapsperspektiv, en helhetssyn på natur-, kultur- och skönhetsvärden i landskapet, historia, nutid och framtid. Liknande tankar formuleras också i den betydligt yngre europeiska landskapskonventionen där också vikten av medborgarnas inflytande i landskapets utveckling betonas. Den europeiska landskapskonventionen kan därför vara ett viktigt verktyg för hembygdsrörelsen i det fortsatta arbetet som nationell folk-rörelse och lokal kraft, i dialog och samverkan och som mötesplats för olika intressen.

Hembygdsrörelsen växte fram under en tid då nationalromantiken var stark i hela Europa, runt förra sekelskiftet. Intresset för naturen, folklig kultur och historisk tradition var stark. Det syns hos folklivsmålare som Anders Zorn liksom diktare som Gustav Fröding. Stora och starka folkrörelser verkade med visioner om det goda samhället, trygghet och värdighet för alla, trosfrihet, kvinnans frigörelse, nykterhet, demokrati, bildning och fred. Mekaniseringen av jordbruket, den snabba industrialiseringen och modernismen lovade ökat välstånd och födde en stark framtidstro. Samtidigt var misär, otrygghet och fattigdom utbredd och Europa skakades av politiska motsättningar, revolutioner och strejker. Liberala idéer baserade på upplysningsfilosofin stöttes mot det klassiska mer agrara och borgerliga kulturidealet och den framväxande arbetarrörelsens socialistiska idéer. Många organisationer och institutioner grundades som Svenska Turistföreningen 1885, Svenska flaggans dag 1893 och Naturskyddsföreningen 1909. En mångfald av hembygdsvårdande initiativ uppstod, Skansen i Stockholm öppnade 1891 och 1916 grundades Samfundet för Hembygdsvård.

Modernitetskritik och en vision om hembygdsvård

I ett Sverige som snabbt omformades i grunden genom urbanisering och industrialisering syntes snart modernitetens avigsidor. En radikal modernitetskritik uttrycktes av företrädare som Ellen Key, Elin Wägner och Viktor Rydberg. De såg hur landsbygdens gemenskap och harmoni med naturen hotades av industrierna som stängde in människorna i sot, likformighet och misär. De varnade för industrisamhället som livsform med en ökande materialism, egoism och konsumtion som riskerade att förminska utrymmet för bildning, andligt liv

Om hembygdsrörelsens historia och den europeiska landskapskonventionen

och konstnärliga uttryck. En av dessa kritiker var Karl Erik Forslund som också blev en av hembygdsrörelsens tidiga ideologer och grundare. Han var författare, folkbildare, natur- och hembygdsvårdare. Hans vision var en levande hembygdsmiljö för gemenskap, forskning och studier kring hembygdens historia, det sunda, naturnära livet, folklig kultur och en hög nivå av bildning. Sina visioner formulerade han i boken Storgården som utkom år 1900 och kan betecknas som hembygdsrörelsens väckelseskrift. När han sammanfattar sina idéer i boken Hembygdsvård 1914 beskriver han hembygdsvårdens två hörnstenar, naturskydd och nationalparker samt kulturskydd och bygdemuseer.

Skördfest i Barkeryd hembygdsförening. Försäljning av lokala råvaror och potatisutställning med 300 olika sorter!

Hembygdsrörelsens ändamål

Begreppet landskap har sedan grundandet funnits med i hembygdsrörelsens ändamål. Samfundet för hembygdsvård fastslog i sina första stadgar att det ville verka för; ”dels att nyanläggningar och omdaningar utföras med hänsyn till såväl landskapet och bygden som närmast omgivande natur och förutvarande anläggningar...” Riksförbundet för hembygdsvård hade 1981 följande ändamålsformulering; ”Förbundets ändamål är att främja hembygdens kultur och att verka för vården av natur, landskap och miljö. I detta syfte skall förbundet arbeta för ...att miljö- och kulturvär-

dens krav liksom tradition och hävdvunnen sed beaktas vid mark- och byggnadsplanering, nyanläggningar och exploatering av naturtillgångar.”

Folkbildning, vägbyrå och byrå för landskapsvård

Under 1930-talet engagerades dåvarande Samfundet för hembygdsvård i den omfattande utbyggnaden av vägnätet och inrättade en vägbyrå. Samtidigt ökade den storskaliga utbyggnaden av vattenkraften. En av samfundets styrelseledamöter, Anna Lindhagen framlade ett principprogram för naturförsvar i samband med kraftverksbyggena och från slutet av 1940-talet blev byrån involverad för att upprätta planer för landskapsvårdande åtgärder även i dessa frågor. 1953 bytte byrån namn till Byrån för landskapsvård och var sakkunnigt organ för landskapsvård med avdelningar för vattenfrågor, vägfrågor samt allmän rådgivning och planering. En av hembygdsrörelsens ledande personer 1935-1969 var John Nilén. Han menade att hembygdsrörelsen skulle ta aktiv del i det framväxande samhället för att finna en samklang mellan människa och natur och såg de folkbildande uppgifterna som rörelsens viktigaste. 1939 hette rörelsens tidsskrift ”Bygd och Natur” för att spegla de två hörnstenarna i hembygdsarbetet; bygdevården och landskapsvården.

Den europeiska landskapskonventionen

År 2000 formulerade Europarådet en konvention för demokratisk och hållbar planering av europeiska landskap och här finns mycket som hembygdsrörelsen kan känna igen sig i. Målet är en rikare livsmiljö genom bättre skydd och förvaltning av europeiska landskap, där alla kan delta i utformningen. Det är den första konventionen om hållbar utveckling som betonar kulturarvets betydelse. Konventionen innefattar alla typer av landskap, både i staden och på landsbygden och definierar dem som “ett område sådant som det uppfattas av människor och vars karaktär är resultatet av påverkan av och samspel mellan naturliga och/eller mänskliga faktorer.” Den demokratiska aspekten är tydlig. Den beskriver landskapet som en gemensam tillgång och ett gemensamt ansvar där många värden möts –

Ängsslätter i Abborrträsk, Gällivare hembygdsförening.
Foto Georg Fabricius.

ekologiska, sociala estetiska och ekonomiska. För att landskapets mångfald av värden ska kunna värderas och förvaltas på ett hållbart sätt behövs mötesplatser, förhandling och ett gemensamt lärande. Det förutsätter ett nära samarbete mellan myndigheter, organisationer, företag och enskilda.

Hembygdsrörelsen i landskapet

I nästan varje socken och tätort finns det minst en hembygdsförening. De har ofta en unik och omfattande kunskap om den lokala historien och erbjuder en lokal mötesplats som är öppen för alla.

Att stärka medborgarinflytandet i samhällsplaneringen är en del av myndigheternas kontinuerliga arbete men allas engagemang behövs. Hembygdsrörelsen har en viktig roll att fylla i denna process, dels genom den lokala närvaron och genom det förtroende som många känner för hembygdsrörelsen och den helhetsyn på landskapet som den representerar. Där kan alla känna sig välkomna och alla perspektiv höras, där finns utrymme för konstruktiva möten och ett gemensamt lärande.

*Viktoria Hallberg
Sveriges Hembygdsförbund*

I stället för en blomma

När jag på stämman i Vårgårda efter lunchen var på väg till stämmoförhandlingarna fick jag sällskap med ett par vänner från Södra Vings Hembygdsförening. Naturligtvis pratade vi Västgötabygden. Bland annat berättar de följande.

- I vår förening har vi överlämnat en blomma på årsmötet till sådana som gjort något bra. Det har vi slutat

med. Nu får de en helårsprenumeration på Västgötabygden i stället. Det blir inte dyrare. Den vissnar inte. Den kommer i brevlådan sex gånger per år. Vi har förstått att det är mycket uppskattat.,

Södra Vings Hembygdsförening är trea när det gäller att grupprenumerera på Västgötabygden.

Leif Brunnegård

Vänersborg – hamn- och sjöfartsstaden

Andarnas skepp på piren i gästhamnen vid Trafikkanalen Konstverket i glas, stål och sten är utfört av konstnären Kjell Engman 1994.

På medeltiden löpte två vägar samman i Vassända vid Vänerens sydspets. Den ena förband Västergötland i öster med grannlandet Norge (Bohuslän) i väster. Den andra vägen förband städerna i söder vid västerhavet med Dalsland och Värmland.

För Vänersborg var en tredje väg viktigare. Det var Edsvägen mellan Vänerens sydspets och Åkerström söder om fallen i Trollhättan. Se även berättelsen om Åkerström och Edsvägen.

Brätte – Vänersborgs föregångare

Vid knutpunkten mellan de här tre vägarna uppstod en handels- och marknadsplats. 1550 talar Gustav Vasa om platsen som Vassända, ett namn av medeltida ursprung. Vassända blev sedermera Brätte.

Till Brätte kom söderifrån salt, sill, kläde och andra importvaror. I huvudsak över Väneren kom trä, tjära, spannmål, levande djur, smör och hudar.

Men det var järnet från Bergslagen som fick Brätte att utvecklas och tilldelas stadsrättigheter cirka 1585. Sjöfrakt var nödvändig och man seglade så långt man kunde in i Vassbotten till Brätte. Vassbotten är en vik i Väneren. Landtransporter kunde kosta tolv

gångar mer än sjötransporter.

I Brätte omlastades järn och andra varor till hästdragna släpor, senare kärror, och den så kallade edskörseln tog vid. Edsvägen var livsnerven i Brätte.

Brätte hade sin storhetstid på 1610-talet. Under Älvsborgs lösen 1613-1619 hamnade både Gamla och Nya Lödöse i det till Danmark förpantade området. Då fördubblades Brättes befolkning från cirka 200 till omkring 450 personer. Brätte var de här åren Sveriges enda hamn åt väster.

Vänersborg – en omlastningsplats

Politiska, militärstrategiska och naturgivna omständigheter gjorde att Vänersborg etablerades. Kronan köpte egendomen Huvudnäs och utfärdade stadsprivilegier 1644. (Två år senare miste Lödöse sina rättigheter.) Allt större fartyg och en uppgrundning av den inre viken ledde till att omlastningen vid Brätte flyttades till Korseberg, något närmare Vänersborg 1670.

Det unika sädesmagasinet vid Vattugränd. Ett enda sädesmagasin i Vänersborgs hamnkvarter har bevarats för framtiden.

Den viktiga spannmålshandeln

På 1840-talet antog Vänersborgs handel med spannmål alltmer karaktären av storhandel. Höstmarknaden, som hölls i september, flyttades till slutet av oktober för att tillgången på färdigtröskad spannmål då förväntades bli större.

Man utnyttjade i första hand vattenvägarna och undvek de dyra landtransporterna. Vänersborg var den närmaste och den livligast trafikerade utskeppningshamnen för producenter av säd i Dalsland och Västergötland.

Med denna spannmålstrafik, främst till England, följde en allmän uppgång för rörelsen i övrigt. På 1850-talet ökade spannmålshandeln ytterligare från 16 000 tunnor 1853 till 60 000 tunnor 1856. Många köpmän blev förmögna. En av dem var Johan Adolf Andersohn, tillskyndaren av Vänersborgs museum.

Skeppsbyggeriet blomstrade

Det fanns skeppsvarv av olika slag i Vänersborg. Skeppsbyggeri förekom även vid Gropbron, Tenggrenstorp och på Tackjärnsbacken på Blåsut. Sju-åtta fartyg per år sjösattes under 1850-talet. Dessa skonoter, briggar och barkskepp blev högt uppskattade. 1850-talet var en blomstringstid för skeppsbyggeriet i Vänersborg.

Från de tungmanövrerade vänerskutorna gick man över till lätta, kravellbyggda, snabbseglande fartyg som också var lämpade för saltsjöfart. Vänerskutorna hade mycket höga master där de förde ett toppsegel. Vid färd på Göta kanal måste de nå över trädtopparna för att få vind.

Järnvägen tar över transporterna

Sjötransporterna var vid 1800-talets mitt så omfattande, att man i Vänersborg inte insåg faran med järnvägarnas snabba utbredning. Här rådde uppfattningen att järnvägarna främst skulle ses som komplement till vattenvägarna.

Västra stambanan Stockholm-Göteborg

1862 öppnades Västra stambanan och Göta kanals dominerande roll för personbefordran mellan Stockholm och Göteborg bröts. Vänersborg blev nu förvisad ut i periferin.

Järnvägen Uddevalla-Vänersborg-Herrljunga

Det klagades på många håll över kanaltrafikens långsamhet. Transportsträckan Vänersborg-Göteborg tog inte sällan längre tid än sträckan Göteborg-England. Vänersborgarna såg affärsmöjligheter i en järnväg Uddevalla-Vänersborg. Pådrivande var landshövding Erik Sparre. Staden skulle kunna bli slutpunkt för en stor del av den sjöfart på Vänern som nu gick staden förbi. Massor av gods skulle kunna omlastas på tåg till

hamnen i Uddevalla. Stadens förhoppningar infriades endast i mycket begränsad omfattning.

Vänersborg visade inget intresse för en järnväg österut. Ändå kom banan att förlängas till Herrljunga vid Västra stambanan. En stor del av Varaslättnens havreexport kördes direkt till fartyg i Uddevalla. Järnvägen, som numera heter Älvsborgsbanan, öppnades 1867 och hade den ovanliga spårvidden fyra engelska fot eller 1217 mm. I folkmun kallades den Havrebanan och be-

Klaffbron för järnvägen över Trafikkanalen, här under byggnad. Bild från Kulturlagret, Vänersborgs museum.

teknades som snålspårig och även snålsparrig efter landshövdingen. Normal spårvidd 1435 mm kom 1900.

Klaffbron över Trafikkanalen

Denna bro var 1916 Europas längsta öppningsbara bro med 30 meters fri öppning för sjöfarten mellan Vänern och Göta älv. Broklaffen är balanserad med en motvikt. Vid öppning och stängning handlar det därför mest om att övervinna friktionen i de rörliga delarna. Bakom konstruktionen av denna smarta typ av bro stod en tyskättad amerikan, Joseph Baermann Strauss. Han är känd för cirka 400 broar, däribland Golden Gate-bron i San Francisco.

Bergslagsbanan Göteborg-Falun

Efter att ha råkat ut för flera bakslag intog de ledande i Vänersborg en annan hållning när det gällde nästa stora järnvägsprojekt, Bergslagsbanan mellan Göteborg och Falun. Sträckan Göteborg-Öxnered öppnades 1878.

För att inte utsätta sina historiska sjöförbindelser för konkurrens och kanske mista mer av den viktiga spannmålshandeln, ville Vänersborg inte ha banan genom östra Dalsland och absolut inte genom Vänersborg. Så kom det sig att en station byggdes i Öxnered, en bit utanför staden.

Även i Lilla Edet och Lödöse fanns sjöfartsintres-

Hamngatan och Hamnkanalen i Ny Illustrerad Tidning år 1870. Bild från Kulturlagret, Vänersborgs museum.

Hamngatan och Hamnkanalen 2014 med uteserveringar och strandpromenad,

sen som kände sig hotade. Där drogs järnvägen längre österut, till dessa samhällens framtida nackdel. Så kortsiktigt och aktualitetsbundet behandlades denna viktiga fråga.

Fortsatt förändrade förutsättningar

Vid sekelskiftet 1900 fanns det inte mycket kvar av Vänersborgs en gång så betydande rederirörelse. Den tidigare så livliga passagerartrafiken på Göta kanal, som gjort Vänersborg till genomfartsort, minskade och ändrade karaktär.

Det fanns dock ännu ett behov av passagerarfartyg på Göta kanal, både för reguljära resor men i högre grad för turister. 1875 öppnades ett hamnkontor med väntsal för ångbåtspassagerare. Segelsjöfarten hade avtagit och med ångbåtarna kunde man erbjuda resor enligt tidtabell.

1916 byggde man nya, större slussar i Göta älv och Karls grav. Gränsen för fartygens tillåtna lastkapacitet höjdes från 300 ton till 1 500 ton. 1975 höjdes den till 3 500 ton och senare till 4 000 ton.

I Vänersborg öppnades Trafikkanalen 1916 med en ny djuphamn 500 meter västerut. Efter århundraden med timmerflottning, förbipasserande, lastande och lossande fartyg, fick Hamnkanalen gå in i ett lugnare skede.

Artikeln är ett sammandrag från www.lodose.eu. Författare: Per Hedqvist, Christer Zetterberg, Per-Ola Rasmussen och Bo Björklund.

Bo Björklund

Skara tillbaka till medeltid

Skara skall i höst återvända till sina medeltida rötter, i alla fall skall en bronsskulptur av staden som den såg ut på 1300-talet ställas upp i närheten av Domkyrkan. Förebilden är den medeltida modell som visas på Västergötlands Museum och den gjuts av konstnären Martin Hansson i Husaby.

Tanken är att Skarabor och besökare skall kunna se inte minst hur det medeltida gatunätet ännu finns kvar i Skara.

En kväll i Vassända Naglums hembygdsförening

Matkultur. Ja vad kan ett sådant ord innebära, tänkte väl medlemmarna i Vassända Naglums hembygdsförening, då inbjudan skickades ut. Av våra medlemmar blev 50 såpass nyfikna att de infann sig den 6 februari för att lyssna till föredragshållaren Richard Halleröd.

Richard Halleröd är en välkänd kock och innehavare av Alberts restaurang i Trollhättan, Han har en tid ingått i kocklandslaget, och han har nyligen tilldelats Trollhättans kommuns kreativitetspris.

Han inledde föredraget med att berätta att han ansåg sig ha världens bästa jobb. Han har glädjen att få leverera upplevelser på flera olika sätt.

Tidsresa

Han tog oss därefter med på en trendresa, och påvisade samhällets påverkan genom åren, på vilka val av mat vi gjort och gör.

På 60- och 70-talet var det Franska köket som genomsyrade maten och serveringen. Då var "fatsserveringen" modern. Det var då maten från fat lades fram på gästens tallrik vid bordet. Något som är helt otänkbart i dagens moderna kök

Även skillnaden mellan konserverade och färska grönsaker tog han upp, och han fördömde burkvarorna helt. Han uppmanade oss att rensa bort sådant ur skåpen om det var möjligt.

70- och 80-talet

För Sveriges del uppstod en revolution då det nya Franska köket introducerades. Denna innebar att serveringen av maten skedde genom färdigupplägning på tallrik, som bars ut till gästen. Färskas grönsaker blev en viktig del av maten.

I denna tid såg man vikten av att maten även bli en synupplevelse, genom konstnärligt upplägg på tallriken.

Nya trender

På 80-talet kom nya upplevelser för gästen, då man införde Lime i matlagningen, och exotiska frukter introducerades.

I början av 90-talet genomgick de svenska krogarna en kris, och för att rädda branschen infördes ett nytänkande. Nya rätter och upplevelser från andra länder

Synupplevelse. Genom konstnärligt upplägg på tallriken blir måltiden även en synupplevelse.

infördes och vissa av dessa blev riktiga sucéer.

Tävla om mat ?

Ja så gjordes också, och det tillskapade Kocklandslaget tog flera stora segrar.

Våra närmaste grannländer hängde på trenden och resultatet blev att i slutet på 90-talet var det Svenska köket plötsligt internationellt intressant. Sverige hade därmed kommit på matkulturkartan, och kokkar från andra länder kommer till Sverige

och Norden för att ta del av vårt utbud.

Att befinna sig på denna karta innebar att Nordiska köket blev intressant i hela världen. Och minst tre restauranger i Norden är rankade bland de bästa i världen.

Mat i hemmet

Efter en kortare paus övergick Halleröd till att ta upp vilka möjligheter vi hade i våra hem att förnya oss

Han föreslog att vi en dag i veckan skulle ägna oss lite mera än övriga dagar åt matlagning. Han förordade att vi den dagen förberedde vissa ingredienser som var användbara senare i veckan. Han rekommenderade även att vi skulle försöka ha en vegetarisk dag i veckan.

Han lämnad några små tips på olika rätter som var lätta att ordna. Och inte minst, han tog upp det faktum att vi i många lägen använder för hög värme och att vi genomsteker allt för hårt, för att vara på säkra sidan. En vanlig digital termometer är A och O enligt hans åsikt

För att må bra under mörka årstiden gav han oss rådet att äta bananer, hårdostar och mörk choklad, för att vi skulle få bättre välbefinnande.

Han var efter dessa inblickar i matlagning tvungen att avbryta för att bege sig till sin restaurang och starta upp verksamheten där. Han fick en varm och uppskattande applåd och fick en blomma av vice ordförande Kerstin Hillengard.

Text Stig Åke Andersson

Foto Leif Brunnegård

Hänt på bögda...

Tre Hembygdsföreningar på årsmöte

Tack Alf. Barbro Sanfridsson överlämnade blommor till Alf Johansson och så blev det applåder.

Årsmöte för Norra Säm, Källunga och Skölvene Hembygdsföreningar hölls i Skölvene Bygdegård.

Alf Johansson hälsade alla välkomna. Särskilt välkomna till Henry Eriksson och Gunnar Johansson från Vesene, underhållare för kvällen.

Dom läste dikter och skrönor på dialekt och avslutade med en sång om lögn, Alf förärade Henry och Gunnar blommor som tack för ett bra och underhållande framförande, en extra applåd fick underhållarna som bonus. Alf hälsade alla att förse sig med smörgås och kakor från det dukade bordet som Norra Säms hembygdsförening dukat.

Efter detta började årsmöte för respektive förening, Källunga behöll sin styrelse med Kent Lennartsson som ordförande, i Skölvene slutade Carola Andersson i styrelsen, Joakim Källman valdes som ersättare, ordförande Göran Larsson tackade Carola med en blomma som tack för sitt arbete i styrelsen, Ulla Johansson tackades med blomma för utmärkt skötsel av blomlådorna vid hembygdsstugan. Norra Säm bytte man ordförande, Barbro Sanfridsson valdes eftersom Alf Johansson ville sluta efter många år som ordförande. Alf fick blommor och applåd som tack.

Olle i Mosslanda

Visdomsord från Odensåker

Tom tiggarpåse är tyngre att bära än en full.

Förmåga att se till renoveringsbehoven

Eldsjalarna Sonja och Börje Gustavsson i Skultorp med sina diplom tillsammans med K G Johansson, hembygdsentusiast.

Sonja Gustavsson har under många år varit föreningens kassör. Hon har även förmågan att se de brister och renoveringsbehov som finns hos våra fastigheter, skrev K G Johansson, Skultorps Hembygdsförening, bland annat i sin diplomansökan till Västergötlands Hembygdsförbund.

Sonjas man Börje Gustavsson har under ett flertal år lagt ned åtskilliga timmars ideellt arbete på hembygdsföreningens fastigheter. Börjes styrka är att han aldrig ser problemen, endast hur lösningen ska kunna genomföras.

Skultorps Hembygdsförening höll sitt årsmöte i Kyrketorpsgården den 19 mars. Efter förhandlingarna delades Västergötlands Hembygdsförbunds diplom ut till eldsjalarna Sonja och Börje Gustavsson.

Ingemar Karlsson, föreningens ordförande delade ut mängder av tulpanbuketter till en rad ideella medarbetare i föreningen. Att sköta en fornby som i Skultorp innebär många ideella arbetstimmar. Just nu är det aktuellt att lägga ett nytt tak på Sahlbergsstugan. Andra byggnader behöver målas om. Det finns hur mycket arbete som helst att sätta händerna i när man har en rad äldre byggnader som är i behov av omsorg.

Monika Moberg

Nytt hembygdsmuseum invigt i Bollebygd

Per-Axel Bökman, som fått Västergötlands Hembygdsförbunds diplom och Anita Andersson, ordförande i Bollebygds Fornminnes- och Hembygdsförening.

Den pensionerade läkaren Per-Axel Bökman klippte det blågula bandet då Bollebygds nybyggda museum invigdes den 28 mars. Museet är tillbyggt till den gamla bakstugan i hembygdsparken i Bollebygd. Bökman har donerat en hel miljon till bygget.

– Jag har lång anknytning till Bollebygd, berättade Per-Axel Bökman. I trehundra år har mina anfäder varit officerare vid Älvsborgs regemente och vi har bott här i generationer. Pengarna är en del i bygget, men det som är viktigast är de tre tusen ideella timmar som lagts ner av hembygdsföreningens medlemmar.

Bökman har även samlat ihop och skänkt en del av museiföremålen, bland annat en sjömanskostym som han hade som barn.

Ordföranden Anita Andersson i Bollebygds Fornminnes- och Hembygdsförening är mycket nöjd med donationen och det nya museet. Hon berättar att föreningen har en omfattande verksamhet, men det som inbringar mest pengar till föreningen är alla de brödkakor som bakas i bakstugan. Till invigningen bakades det för fullt och brödkakorna gick åt som smör i solen.

Monika Moberg

Vad vore en ort om inte ...

Hur hade staden Skövde sett ut, om inte Skövde Mekaniska Verkstad och Gjuteri bildats år 1868? Hur hade

På museet. Kjell Karlsson och Rune Ström i Volvos historiska förening guidade hembygdsvänner i Volvos industrimuseum i Skövde.

staden utvecklats om inte järnvägsbanan (vid vilken Skövde är belägen) mellan Stockholm och Göteborg blivit färdig i sin fulla längd år 1862?

Skövde Mekaniska Verkstad och Gjuteri ombildades 1919 till Pentaverken AB, byggare av marinmotorn Penta. 1927 blev den första Volvo-bilen, Jacob, körklar. Assar Gabriellsson, född i Korsberga mellan Skövde och Hjo 1891, var tillsammans med civilingenjören Gustaf Larson initiativtagare till fordonsföretaget Volvo, som bildades 1926 som ett dotterbolag till SKF, där Gabriellsson var försäljningschef. Han blev Volvos första vd med Gustaf Larsson som vice vd.

Pentaverken fick uppdraget att bygga volvomotorn och företaget tog så småningom namnet Volvo Pentaverken. Sedan dess har flera namnbyten skett på vägen. Nu är Volvo Personvagnar delvis ägt av ett kinesiskt företag. Motorn görs fortfarande i Skövde, där även Volvo Powertrain, som tillverkar dieselmotorer för tunga fordon, är verksamt.

I mars gjorde Skövde Hembygdsförening ett studiebesök hos Volvo industrimuseum, där veteranerna Rune Ström och Kjell Karlsson var guider.

Monika Moberg

Böner om post i Gudhems kyrka

I Gudhem blev längtan efter en egen poststation så stor att man uppsände böner från predikstolen i december 1874. Inte till Gud, utan till Poststyrelsen som inte brydde sig om bönerna.

Om ni undrar så var det ordföranden i Gudhems kommunalstämma som uppsände bönerna, men det dröjde ända till 1903 innan Gudhemsborna fick ett eget

postkontor där Johan Forsmark skötte posthanteringen för det furstliga arvodet av 100 kronor per år.

Detta låter snålt på alla sätt, men faktum är att 1875 fanns det 276 poststationer i Skaraborg. Det kan man läsa i ett litet häfte som Gösta Karlsson, ordförande i Skara Filatelistförening, skrivit som bakgrund till den utställning om posthistoria i Skaraborg som pågår på Västergötlands museum i Skara till den 27 september.

Kungliga Postverket inrättades 1636 och lilla Skara hörde till de första platserna som fick postverksamhet. Det berodde förstås på läget mellan Göteborg och Stockholm, men kanske också på att domkapitlet och biskopen hade många brev att sända. Redan på 1800-talet fanns det postkontor vid Hötorget utanför mitt fönster.

”Posten kom” fram heter utställningen, och det berodde förstås på frimärkena. Och att frimärken förr var viktiga även för andra än filatelister visas av att Vartofta förmodligen hade länets bäst betalde postmästare. Han fick svindlande 600 kronor om året. Men så sålde han frimärken för 1696 kronor på ett år. Värre var det med Synnerby där man bara sålde frimärken för 229 kronor. Inte undra på att det muttrades om att detta olönsamma kontor borde dras in.

Det finns mycket intressant kring våra postkontor, och vi äldre minns dem ju. I vår ungdom fanns de fortfarande i snart sagt varenda socken. Fanns det järnväg så låg posten oftast i stationshuset och när järnvägen försvann så hamnade den inte sällan i någon affär.

Hans Menzing

Västgötar i Växjö fick höra om Nixon och kungen

Att Richard Nixon hade ett tjockt lager smink i ansiktet och att kungen inte gillade äldre och bebisar fick Västgöta gille i Växjö höra vid sin årsstämma i april. Den som levererade dessa fakta var Hasse Persson, Hyssna, tidigare Expressens fotograf i USA i 23 år.

Hasse Persson har, tillsammans med framlidne Arne Thorén, rekordet i år som svensk utrikeskorrespondent. Han hade som rubrik på sitt föredrag Bland presidenter, kungligheter och andra kändisar. Publiken undfågades också med ett rikhaltigt bildmaterial.

En av de första uppdragen Hasse hade var att fotografera nygifta prinsessan Margaretha och John Ambler, på besök i Vita huset. Plötsligt, under rundvandringen, dök president Lyndon Johnson upp och ville hälsa på den svenska prinsessan.

Hasse Persson hade i många år direktpass in till

Fotografen Hasse Persson, Hyssna, fick träffa Gillets äldste medlem, Karl Lindblom, 96 år.

Vita huset. Han berättade att Jimmy Carter hade komplex för att han var så liten, att Reagan inte jobbade så mycket under sin tid som president. Han kom inte från sin bostad i Hollywood till Washington förrän på tisdagen och han lämnade redan på torsdagen för att flyga hem och äta middag med Frank Sinatra.

Kung Carl Gustaf ansågs alldeles för stel och tråkig när han besökte USA som nybliven kung och Hasse fick uppdraget att försöka få kungen att bli lite gladare och bjuda mer på sig själv. Bland annat råddes kungen att krama gamla människor och ta upp bebisar i famnen när det blev aktuellt. Av detta blev det dock intet. Kungen gillade, då, sa han, varken äldre eller bebisar.

Vid årsstämman fanns Västgöta Gilles äldste medlem, Karl Lindblom, 96 år, på plats och hyllades med en applåd. I styrelsen omvaldes bland andra åldermannen sedan 25 år, Rolf Wenander, bördig från Surteby-Kattunga, biträdande åldermannen Barbro Fellingner, med rötter i Fritsla, skrivaren Anders Johansson, med anknytning till Göteborg och Bert Milling, uppvuxen i Sätilla.

*Rolf Wenander
Växjö*

Tranorna hembygdsvänner!

Under påsken borde man ha varit trana för att ta sig till trankaféet i skuggan av Bjurums kyrka. Parkeringsplatser för bilar var inte lätt att hitta. Däremot var det lätt att förstå uppgiften i senaste Gudhems-Axet att Gudhemsbygdens Hembygdsförening hade god ekonomi. Tranorna, som alla andra turister, ger inkomster. I detta fall via kaféet i Bjurums gamla skola, som sedan några månader ägs av föreningen. En kulturbyggnad från 1700-tal som verkligen är värd att vårda.

Tranparad. Bild från parkeringen vid kaféet i Bjurums gamla skola.

För att understryka sin viktiga närvaro paraderade tranorna på en ås mitt i blickfånget från kaféområdet.

I skriften finns ett inlägg om behovet av potatiskällare, och det kan ju ha trananknytning eftersom det påstås att kvarglömd potatis i de stora potatisodlingarna här kring de stora brännerierna fick tranorna att stanna extra. Fast beskrivningen av hur man förvandlar en gånggrift till en potatiskällare skall förstås inte tas på allvar. Här skojas det rentav om kretsloppstänkande i samband med återanvända gånggrifter. Det förekom nog, men idag har man håd koll på de gamla gravarna.

Hans Menzing

Maria Vretemark gästade Strängnäs

Västgöta Gille, Strängnäs gästades den 10 april av Maria Vretemark, arkeolog och forskare vid Västergötlands museum i Skara. Inför ett fullsatt Multeum föreläste Maria på temat 1000 år i kyrkans tjänst. Utgångspunkten för föreläsningen är att Skara stift 2014 firade sitt 1000-års jubileum med en utställning på Västergötlands museum i Skara. Den förste biskopen, Thurgot, som omnämns i Skara stift redan år 1014 gör Skara stift till det första stift som bildades i Sverige. Att det bildades i Västergötland beror på att kristendomen hade nått denna del av Sverige tidigare än i Mälardalen. I kristendomens spår vidtog en intensiv kyrkobyggnation runt om i Västergötland, vilket Maria visade med hjälp av bilder på kyrkor från olika sekel som var och en speglade den tidens stilideal. I sitt föredrag betonade Maria Vretemark den stora betydelse som kyrkan hade på olika plan till exempel det politiska, ekonomiska, sociala och inte minst på det kulturella planet. Utställningen som föredraget bygger på finns att beskåda på Västergötlands museum även i år. För den intresserade finns en utflyktsguide att ladda ner från museets hemsida. Utflyktsguiden ger resenären möjlighet att besöka kyrkor i Västergötland genom tio sekler i kyrkans tjänst.

Sten Diurlin

Fredagsklubben jubilerade

Ambassadör hedrad, Jan-Olof Berglund överlämnade förbundets diplom till Marita Fahlström.

Fredagsklubben är en öppen verksamhet i Järpås Hembygdsförenings regi som varje fredag från höst till vår inbjuder till förmiddagskaffe på Mötesplatsen Björkhaga i Järpås. Ordföranden i Västergötlands Hembygdsförbund, Jan-Olof Berglund, gästade Fredagsklubben när man firade att man träffats 100 gånger. Vid detta tillfälle delade förbundsordföranden ut diplom till Marita Fahlström, som uppskattning för hennes stora engagemang och arbete i föreningen och hembygden. Marita Fahlström, som är en god ambassadör för hela Järpås, tackade för utmärkelsen och framhöll värdet av att tillhöra en förening där många arbetar tillsammans.

Text Gunvor Torstensson

Foto Svante Ekelund

Järpås

Om Du är ute och surfar

missa då inte att gå in på www.hembygd.se/vastergotland. Där finns en hel del intressant att titta på..

De mållösa vandrarna

I min barndoms lantliga 30-tal var det inte ovanligt att se för oss okända män komma gående därute på landsvägen mellan Lyrestad och Sjötorp. Redan på gångstilen kunde man se att de var luffare. Det var svåra tider, och vandrarna var många, lediga jobb få. Fast ibland tycktes en del av dem trivas bättre med att luffa än att knega. Men var kom de ifrån, och varthän var de på väg?

Helt sysslolösa var inte alla av dem. En del var småhandlare. Jag minns en liten ståltrådstillverkad leksaks-cykel, en trehjuling, som en av luffarna knåpat ihop och som jag fick, jag minns inte om han erhöll en slant för den eller skänkte den som ersättning för ett mål mat.

Åtskilliga av dessa vandringsmän var rätt särpräglade. En av dessa hade inriktat sig på att tiggja skjortor, där han dök upp frågade han om det möjligtvis fanns någon gammal sådan som han kunde få ”komma över”. ”Skjorttiggarn” kallade vi honom. Just för en kväll när mina föräldrar var bortbjudna och mina bröder och jag var ensamma hemma, hade vi fått uppmaningen att inte släppa in någon eventuell tiggare och att hålla ytterdörren låst. Men låst den hade vi ändå inte gjort, och just den kvällen råkade Skjorttiggarn komma. Han satt tyst på stolen vid dörren en stund innan han drog vidare. Han insåg nog att det inte var någon idé att fråga om han kunde få mat när nu föräldrarna inte var hemma, och någon skjorta bad han då rakt inte om.

Eklöf

Jag minns en underbar sommarmorgon, sådana som mitt 30-tal var rikt på. Det var söndag, och familjen var beredd att äta frukost i vår svala och lummiga berså. Då hördes på avstånd psalmsång, och en ljus mansröst var det som sjöng. Ut ur småskogen på andra sidan vägen kom sångaren gående. En lite märklig gestalt, med långt, svart hår och skägg och med svart kostym och svart slokhatt.

Mannen var inte helt okänd för oss, han var ju en av dem som gick landsvägen, som man sa ibland och vi visste att han hette Eklöf. Han var knappast av den sorten som förfärdigade något säljbart, bar inte heller på synålar, tvålar och annat småkram. Och hans finlemmade händer var nog inte ägnade för vedhuggning, som en del luffare åtog sig för ett middagsmål.

Var kom han närmast ifrån, denna tidiga morgon? Vid kallare väder hände det att han och andra luffare övernattade ovanpå pannmuren i Sjötorps såg. Men nu?

En så här härlig morgon klarade han sig ju bra, Eklöf, i sin trådslitna kostym. Men jag minns honom också i samma medfarna habit när han satt i köket hemma hos oss en ruggig och våt höstsöndag. Skorna var nog värst: höstregnet kunde nog lika behändigt ta sig i som

ur hans skorruiner. Pappa hade ett par hela och bra skor stående, men de passade inte riktigt hans fötter. På Eklöf passade de perfekt. Nu kan vi väl kasta de gamla i spisen, menade pappa. Men nej, det skulle vi inte. Så de fick följa med i en påse.

Det klarnade upp så småningom under dagen, och vår familj företog en eftermiddagspromenad. När vi kommit en bit upp mot Slättevalla by, upptäcktes något som var placerat innanför gårdsgården alldeles intill vägen. Och minsann! Stod inte pappas fina skor prydligt uppställda där som vore de utställda till putsning utanför ett hotellrum!

Vad menade Eklöf med detta? Skorna passade ju utmärkt! Ansåg han att de var för fina för honom? Eller tyckte denne fromme Franciscus att det kunde komma någon annan vandrande förbi som om möjligt behövde dem ännu bättre än han själv?

Finn-Olle

Det fanns fler särpräglade personligheter bland dem som gick vägen. Finn-Olle var absolut en sådan. Han stannade gärna till en eller annan timme hos oss och vi lärde känna en del om honom. Ja, Finn-Olle sa vi om honom, och säkert många andra också, men inte till honom. På sina håll kallades han Finn-Ola, namnformerna varierade. Det var förresten mycket som varierade när det gällde denne särling. Även hans efternamn varierade, när folk talade om honom. Hos oss var det egentligen bara pappa som förde samtal med honom och tilltalade Ola med namnet Franklin, och det var nog ett korrekt namn, fast det här och var påstods att han skulle ha hetat Hultberg eller möjligen Hultgren.

Finn-Olles förflutna var tydligen brokigt, och även i det fallet med stora variationer. Mycket berättades om honom, och vad som kan härledas ur hans egna eventuella utsagor är väl svårt att avgöra så här långt efteråt. Det sades bland annat att han skulle ha kommit från ett finare hem och fått möjlighet till studier, fast konflikter med en lärare lett till att han fått sluta. Vidare påstods att han utbildats till läkare i England. På hemväg från England skulle fartyget ha förlist och Finn-Olles fästmö drunknat, något som han tydligen aldrig kommit över. Ett annat påstående gjorde gällande att han var utbildad präst och som sådan tjänstgjort i Amerika i tre år.

Smeknamnet Finn-Olle hängde tydligen samman

Diskret. Finn-Olle satt i köksfarstun när jag kom hem från skolan.

med att han var född i Finland, och ibland kallade han sig själv Finska doktorn. Bland de cirkulerande titlarna hörde också att han skulle ha varit länsman, andra menade att han varit skarprättare, återigen andra att han deltagit i boerkriget 1899-1902. Ja, högen av skrönor var sannerligen imponerande stor.

Men nu drog alltså Finn-Olle vägen fram och hade tydligen gjort så åtskilliga år när jag som liten såg honom för första gången. Vid ett tillfälle satt han i vår köksfarstu när jag kom hem från småskolan. Han var lite diskret med var han placerade sig. Jag erinrar mig att han hade en så lustig hatt. Den var vidbrättad, och på vänstersidan var brättet uppvikt och fastnitat i kullen. Det såg på något vis militäriskt ut. I skarpskytterörelsen vid mitten av 1800-talet brukade medlemmarna ha sådana hattmontage. Och kanske i boerkriget?

Det var ofta något ödmjukt, ursäktande, över många av dem som gick landsvägen. Men icke så när det gällde Finn-Olle. Han verkade kaxigt självmedveten och värdig i sitt framträdande.

Åtskilligt under hans värdighet var det väl, men han hade i alla fall ett fång lampborstar i sin ränsel. Han tillverkade dem förstås själv, och som försäljare undgick han kanske då risken att haffas för lösdriveri.

Och de som gick landsvägen i min barndoms 30-tal, hur gick det så småningom för dem? Hur många av dem fick någon plats att bo på? Hur många av dem lyckades få ett riktigt jobb? Hade Eklöf släktingar som förbarmade sig över honom när orken tröt och vandrandedet måste få ett slut? Och var hamnade Finn-Olle med alla sina fina bakgrunder så småningom? Ja, inte vet jag.

*Kjell Nelson
Göteborg*

Bild Börje Brorson

Nordöstra hörnet av kyrkogården

Inför en kyrkogårdsvandring som jag skulle vara med och leda på Ornunga kyrkogård fick jag ett intressant samtal med Peter Nordgård.

Peter berättade om ett märkligt område på kyrkogården. I det nordöstra hörnet finns de så kallade fria gravplatserna. Dessa gravplatser var reserverade för dem som hade det fattigt och inte hade råd att köpa sin gravplats. Här begravdes också små barn.

När Peters pappa Einar Johansson i Algutsgärde blev kyrkvård på 1930-talet tyckte han att det var tråkigt att det inte fanns någon gravkarta över detta område. Det fanns det över resten av kyrkogården. Einar bad Emma Pettersson och Henning Nordqvist om hjälp. De bodde i närheten av kyrkogården och hade god koll på området. Här finns cirka 100 gravar och de har tagits i bruk från kyrkans invigning 1905 fram till i början av 1940-talet.

Peter Nordgård har gjort en gravkarta och kopior

Nordöstra hörnet. En sista viloplats för fattiga,

finns nu hos kyrkogårdsförvaltningen och i Svältornas Fornminnesförenings arkiv.

Leif Brunnegård

Läsvärt i korthet

Fristadbygden 2015. Gammalt och nytt från Fristads hembygdsförening. Redaktion: Ann-Britt Boman, Anna Stensson, Wiviann Bergsten, Birgit Gustafsson och Olof Stensson. 60 sidor om bland annat hembygdsföreningens 40 år där mycket kretsar kring Mölarps kvarn, soldatnamn på Skogslid och branden i Vänga. Till detta massor av gamla och nya bilder.

Gudhems-Axet. Medlemstidning för Gudhemsbygdens Hembygdsförening nr 2 2015. Redaktion: Lars-Erik Kullenwall, Margareta Fridh, Ingemar Fägerlind, Lennart Moberg, Gun-Britt Salomonsson, Rune Wennerholm och Gudrun Wäpling. 52 sidor med massor av bilder som bland annat berättar att föreningen köpt gamla skolan i Bjurum som bland annat fungerar som kafé under tranperioden. Dessutom mycket om gammalt och nytt i bygden.

Billingsbygden 2014 - 2015. Redaktör: Monika Moberg. Utgivare: Skövde hembygdskrets i samverkan med Skövde stadsmuseum. 130 sidor med massor av bilder och läsning om bland annat startarliv under 1900-talet, hjärtsjukvården under 50 år och berberisnyltrot funnen på Billingen.

Frid & Fröjdh. Ett lustspel i tre akter. Författare: Jan-Erik Ullström. Idus förlag. 460 sidor. En mycket folklig och underhållande roman om livet på landsbygden utanför Skövde, till stora delar berättad på Skövdedialekt.

Flickan framför muren. Kriminalroman. Författare: Kristina Appelqvist. Utgivare: Piratförlaget. Drygt 400 sidor med blodig dramatik kring Skövde.

Körbärsblomman. Medlemstidning för Eggby, Istrum och Öglunda Hembygdsförening. Nummer 2 2015. Redaktion: Hjordis Lundberg, Morgan Johansson och Stig Karlsson. 28 sidor om bland annat yngre indelningsverket, bilhistoria från bygden som ofta är bilhistorier, samt historier från fattigstuga och ålderdomshem. Plus många bilder.

Främmestad – vår hembygd. Redaktion: Tage Brolin, Viveka Wall och Eva Pettersson. Utgivare: Främmestads Hembygdsförening, 24 sidor om bland annat Fredrik Philip Hierta som betydde så mycket för Främmestads utveckling och Jacobus Johannis, Skarabiskopen som kom från Främmestad och hamnade i en svår brytningstid.

Hans Menzing

Seriemord i serie om Hjo som badidyll

Falsk idyll. Omslaget till boken om badgäster och bedragare i idyllen Hjo.

Hit till idyllen kom rika gäster för att söka bot för riktiga eller inbillade åkommor. Enda hotet var egentligen bara Fördärvet, serveringspaviljongen med de alltför goda delikatesserna. Och möjligen strandbadet, det var ju egentligen skandal att kvinnor i baddräkt kunde beskådas av nyfikna män, även om man försökt skydda dem med både varningsflagg och skymmande skynken. Men hålen i skynket blev så många att det blev meningslöst.

Kring förra sekelskiftet hade Hjo kurort fått vind i seglen, lustigt nog med hjälp av ångaren Trafik och ångtåg. Läget vid sjön var perfekt, parken bedårande och gott vatten hämtades från Hökensås, när inte djärva män och kvinnor utmanade goda seder genom att bada utomhus i baddräkter.

Konstnären Christina Jonsson skildrar dramatiken bakom idyllen i sin bok *Badgäster och bedragare*. Ett tecknat mysterium från Hjo. Hon har radikalt skapat en serie i vackra akvareller om badgäster och brottslingar, för bakom kulisserna gömmer sig inte bara stora klassklyftor utan rentav seriemord.

Det blir en lättsam och spännande skildring, men den största tillgången är förstås att Christina varsamt i sina serierutor målar upp badorten Hjo som den såg ut för etthundra år sedan. En verklig idyll, men bara på ytan.

Hans Menzing

Vackraste västgötaboken

Denna vackra och spännande bok om livet i Hjo för hundra år sedan utsågs av Föreningen för Västgötaliteratur till Årets vackraste västgötabok. Författarinnan och konstnären Christina Jonsson hyllades vid förenings årsmöte på Nääs.

Frid på västgötska

Nu har även Skövdebon Jan-Erik Ullström sällat sig till dem som slår vakt om västgötskan. Han har kommit med en roman på 460 sidor om livet på landet utanför Skövde när det är som roligast. Mycket är nog hämtat från barndomens Locketorp, men påbättrat. Han kallar det själv för ett lustspel i tre akter. Allt som Ortsbefolkningen säger är på god västgötska, det vill säga den dialekt som talas i Skövde trakten. För oss andra finns en ordlista.

Det är en mustig och rolig berättelse om landsbygden idag, många känner säkert igen sig trots överdrifterna. Boken heter Frid & Fröjd och har getts ut av Idus förlag.

Hans Menzing

Studiekommittén informerar

Studiekommittén består av:

Ingrid Zackrisson, Tostared 0320-62015, Lena Johnsson, Istorps 0702-635018, Margaretha Persson, Törnrosvägen 17, 435 31 Mölnlycke tel 031-884790, Christer Wennerberg, Vuxenskolans 0708553033

Vi träffas fyra gånger per år för att planera vår verksamhet. Mail och telefonkontakter i gruppen mellan träffarna är ett måste för att det ska fungera.

Följande kurs är planerad:

Information om Bygdeband 21,22 och 23 september på 3 olika ställen i Västergötland. Plats meddelas senare. Utbildning i bygdeband 18,19, och 20 oktober, Plats meddelas senare

Skrivarträff i Fristad 10 oktober

12/9 Föreläsning om kulturväxter. Plats meddelas senare
3/10 Föreläsning och visning av trädgårdar och odlingslandskap "Potäter och äpple". Plats meddelas senare.

Nästa nummer av Västgötabygden kommer i vecka 35. Manusstopp är det den 10 juli. Författarna i denna skrift är själva ansvariga för innehållet i sina artiklar. Redaktionen förbehåller sig rätten att korta och redigera insänt material. Om inget annat anges, är artikelförfattaren också fotograf. Bidrag och tips till tidningen mottas tacksamt av redaktionen, liksom tidskrifter och böcker som önskas anmälda. De flesta texter och bilder publiceras på vår hemsida. Insända texter och bilder anses som godkända för publicering på vår hemsida.

Redaktörsgrupp:

Ann-Britt Boman, sammankallande, Spireavägen 5, 513 35 Fristad, tel 033 - 26 19 21

e-post: birgitta.fristad@telia.com

Leif Brunnegård, Asklanda Ekehagen, 447 93 Vårgårda, tel 0322/66 10 26 e-post: vbn.red@tele2.se

Hans Menzing, ansvarig utgivare, Marumstorget 1, 532 32 Skara, tel 0511/12643,

e-post hans.menzing@telia.com

Övriga i redaktionskommittén:

Jan-Olof Berglund, Stora Rör, Nolgården 3, 54015 Väring, tel 0500-441105, 0708-420453,

e-post: j-o.berglund@telia.com

Bo Björklund, Hövägen 9 C, 446 32 Älvängen. tel 0303 - 74 98 78. e-post bo.bjorklund@risveden.com

Tage Brolin, Bäckaskog, Främmestad, 465 97 Nossebro, tel 0512/531 50, e-post:

frammestad@tagebrolin.se .

Birgit Carlsson, Ljungås, 519 91 Istorps,

tel 070-620 66 66, e-post bisido@hotmail.com

Anna Faxgård, Bua Skogsslätt, 511 98 Hyssna, tel 0320 - 397 77, e-post anna.faxgard@telia.com

Monika Moberg, Norra Bergvägen 16 B, 541 32

Skövde. 070-642 56 70, e-post monika.moberg@blackhornet.se

Förbundsordförande: Jan-Olof Berglund.

Vice förbundsordförande: Sven-Åke Mökander, Markgatan 39, 441 51 Alingsås, tel 0322-67 23 10, e-post svenake.mokander@gmail.com

Förbundssekreterare: Monika Moberg

Förbunds-kassör: Birgit Carlsson.

Kanslist: Eva Mann, Västergötlands Hembygdsförbund, Box 15, 534 21 Vara, tel 0512-10550. bost. 0511-37 03 30, Bankgiro 378-5383. Kansliets e-post: vasterg.hembygdsf@telia.com

När Du vill skicka in text och bilder till Västgötabygden använd e-post vbn.red@tele2.se

Psalmodikon. Ett enkelt sträng-instrument som säkert var till stor glädje i slutet av 1800-talet

Tramporgel tillverkad i Herrljunga.

Synt. Numera är det en synt som är familjens instrument i många hem.

Från psalmodikon till synt

I Svältornas Fornminnesförenings museigård har vi två psalmodikon. I arkivbeskrivningen kan man bland annat läsa följande: Ihålig trälåda, en sträng av sena spänd med stämskruv. Markeringar under strängen som liknar svarta och vita tangenter på pianot. Lotta Svensson, Spetalen, Ornunga har ägt det ena. Ägare till det andra instrumentet var komminister Gustaf Sandzén, präst i bygden runt förra sekelskiftet. Kanske tyder detta på att psalmodikonet användes både i kyrkan och i hemmen.

Jag har läst om Dillners psalmodikon. Dillner var prost i Uppland. Han tyckte att psalmsången behövde hjälpas upp med ett instrument. Men det var bara de förmögna församlingarna som hade råd med en kyrkorgel. Dillner hade förmodligen fått idén från Köpenhamn där instrumentet nämns 1823. Instrumentet blev till stor hjälp i både skolor och kyrkliga sammanhang.

Eftersom Lotta i Spetalen hade ett psalmodikon, fanns det troligen i en del hem. Vid en musikkurs i Asklanda-Ornunga missionskyrka på 1960-talet fick deltagarna tillverka egna psalmodikon.

Tramporgel

Så småningom ersattes psalmodikonet med en tramporgel i skolan. På sina håll kallas den skolorgel. I våra bygder fanns det många hem som hade en tramporgel i storrummet, Kanske berodde det på att frikyrkorörelsen hade stugmöten där man sjöng läsarsånger och då var orgeln till stor hjälp. Var skolläraren musikintresserad lärde han sina elever att spela orgel.

I Herrljunga fanns det under första delen av 1900-talet 8-10 orgelfabriker. I en del, kanske förmögnare hem, fanns det ett piano, men de var avsevärt mycket dyrare.

Jag vill ha en synt pappa

En synt är ett digitalt instrument som lanserades på 1970-talet. Men redan på 1960-talet var det många utländska grupper som experimenterade. Det var först i slutet av 1970-talet som popbanden på allvar använde synten. Från början kunde den bara framställa en ton i taget. Men utvecklingen gick snabbt och snart kunde synten härma andra instrument.

En bit in på 2000-talet har synten kommit ner i ett prisläge så den blir intressant som ett instrument i hemmet. I många hem har både pianot och orgeln åkt ut. Synten tar inte så stor plats och är också billigare i inköp.

Leif Brunnegård